

Az utóbbi mellett van egy Sz t. - Illés nevé, igen szép fekvésű zárda. Šibovac fu. Daruváron alul 231 szerb l. Golubinja k fu. 302 szerb l., s bortermesztéssel. Miljanovac fu. amazon alul 144 szerb l. s szép határral. Oláh- (rimski) Sredjani falu 189 szerb l. Szerb- (srbski) Sredjani, falu amannak szomszédjában 252 szerb l. s nagy kukoricá-, bor- és gyümölcsstermesztéssel. Trojeglava falu a Biela szép völgyén 534 szerb l. s termékeny határral. Ide tartozik a szomszéd Sz t. - Anna telep. Govedjepolje fu. a Biela m. 353 szerb l. s igen szép határral. Brekinska fu. amazon alul 424 szerb lakossal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Gaj falu a Biela mellett, a megye déli ssélén 592 szerb lakossal. római katolikus templommal, igen jelentékeny erdős határral s nagy sertésstenyésztéssel. Poljana fu. a Biela m. 507 szerb l. s jelentékeny erdős határral. Marinoseo fu. közel az Illava folyóhoz 504 szerb l., jelentékeny bor- és gyümölcsstermesztéssel s nagy erdővel. Uljanik fu. a Toplica patak egyik mellékvölgyében 982 szerb l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s igen nagy erdős határral, melyben bort, gyümölcsöt s kukoricát bőven termesztnek és sok sertést hizlálnak. Dežanovac amattól észak felé 690 szerb l. s jelenté-

keny erdős határral. Kreštelovac fu. a Toplica völgyén 523 szerb és magyar l., jelentékeny és jó határral s Péterszállás nevé népes pusztával. Ivanopolje fu. a Toplica patak m., Daruvártól északnyugotra 152 (nagyobbára ném.) l. s nevezetes üveggyárral. Imsovo selo és Novoseo szomszédos faluk az Illava és Toplica közén 366 szerb l., bor- és szilvatermesztés- és sertésstenyésztéssel. Brestovac falu a Toplica m. 1214 szerb, magyar s német l., gör.-kel. templommal, nagy, erdős határral és sertésstenyésztéssel. Batinjani fu. Daruvártól észak felé 661 szerb l. Končanica fu. amattól észak-nyugotra az Illava egyik mellékvölgyén 1041 szerb l. s nagy, erdős határral. Vrieska fu. Batinjanitól észak-keletre 370 szerb l. Alsó- és Felső-Bastaji szomszédos faluk amazon felül. Előbbinek van 324 szerb és magyar lakosa, az utóbbinak pedig 574 szerb lakosa, gör.-kel. temploma, váromladéka és jelentékeny határa. Korenićani fu. amazonon felül 576 szerb l. s nagy sertésstenyésztéssel. Puklica fu. a Črni-hegy alatt 244 szerb l. Cepidlake fu. amazon felül az Illava egyik mellékvölgyében 314 horv. l. Removac fu. az Illava felső folyásánál 94 szerb lakossal s nagy erdőséggel.

II.

A Határörvidék.

A Határörvidék vagy katonai végvidék az a része a magyar birodalomnak, mely egy felől Horvát-Tótország, más felől Dalmácia és a török birodalom északnyugoti tartományai (Török-Horvátország, Bosnia [és Szerbia egy része]) között többé-kevésbé széles szegély alakjában nyúlik el az adriai tengertől (kel. hossz. $32^{\circ} 34'$) egészen a Száva torkolatáig (kel. hossz. $38^{\circ} 10'$). Széleit a horvát-szlavon határokat kivéve, csaknem mindenütt természetes határok jelölik; így nyugoton az adriai tenger, délen egy felől a Velibit-hegy, más felől az Unna és Száva folyók, keleten pedig a Batisnica patak, azon felül egy darabon az Unna folyó, odább a Pleševica, Troverhi és Kriva hegyek keleti lejtői, még főlebb a Korana patak, Cetin környékén a cetini hegyek s végül a Glina patak, az anyaország felől pedig a Duna folyam. Kiterjedését illetőleg jelentékenyen eltérők a magyar és a horvát hivatalos adatok; amazok szerint ugyanis 18,901.⁰⁹, emezek szerint pedig 20,382.¹⁰ □ kilomaternyi a Határörvidék mai területe; a lakosság számát ellenben mind a két hivatalos kimutatás egyezőleg 691,095 lélekre teszi. Alakja egy fekvő z-hez (N) hasonló, melynek nyugoton lehajló feje a legszélesebb. Felszine az Unna torkolatától nyugot felé,

egészen hegyes, kelet felé pedig tulnyomóan lapályos (a Száva lapálya), melyre csak a zágrábi, belóvári, pozsegai és szerémi hegyek alacsony nyulványai és lejtői hajolnak be egy-egy darabon. A nyugoti részt a Karst-hegységgel összefüggő s azzal egyforma képződményű Kapella és Velebit hegyek roppant szövevénye lepi el s teszi valóságos alpesi vidékké. Főbb ágait mind a Kapella, mind a Velebit délkeleti irányban bocsátja s így nagyjában párhuzamosan haladnak, még pedig emez Zengg vidékéről (a Vratnik-hegytől) lefelé előbb a tengerparttal, majd a Zermagna folyó völgyével egy nyomon, amaz pedig a török-horvátországi határ mentén; a kettő aztán sok mellékág által lép összeköttetésbe úgy egymással, valamint a Fiume megyei hegyekkel, meg a dinári alpesekkel is. A Velibit-hegylánc (18 mfd h.) közép magassága 3200', a Kapelláé (11 mfd) pedig 2400'. Amaz szirtes zordon hegység, szédítő mélységű szakadékokkal s hegyes tarajokká fejlődött sziklacsoportokkal; lejtői a tenger felé meredekek, kövesek és fátlanok; eső és vihar lefosztott róluk minden termő kérget; a tulsó oldal lejtői ellenben menedékesebben ereszkednek alá a szomszéd fensíkra s a csúcsok kivételével erdősök. Az ostariai lyereg (3033'), melyen országút vezet át Carlobagoból Gospićba, ész.-ész.-nyugoti, meg kel.-k.-déli ágra osztja az egész láncolatot. Legjelentékenyebb tetői: a Vaganski vrh (5563'), a Szt.-Berdo (5547') a Ranjac (5376'), a Velebitska Plješivica (5232') s az obrovazzo-gospić, szorosúttól (Prag szoros) keletre a Veliki Černopaz stb. Egy 12 mfd hosszú s 3—4 mfdnyi széles hullámzatos mélyedés választja el a Velebittől a Kapella-hegységet, melynek főtömege Fiume megyéből kiindulva egészen a plitvicei tavakig (Otočactól kelet felé), huzódik. Ez kevésbé köves s nem oly szivár és vad, mint a Velebit s egyszersmind erdőségekben jóval gazdagabb. A modruši nyeregtől, melyen a József-út halad át (Zenggtől Károlyváros felé) északnyugotra eső részét Nagy-, onnan délkeletre eső részét pedig Kis-Kapellának nevezik. Az előbbi a Kulpa folyó meg a tengerpart közötti területet ágazza be számos nyulványával. Közép magassága 3000' s legmagasabb bérc benne a Bjelolasic (4850'). Az utóbbinak közép magassága 2000' s legmagasabb ormái a Seliska vrh (3948') és a Mala gorica (3910) Gopčitól kelet felé. A Kis-Kapellának folytatását képezi a Plješivica, melyet amatól a plitvicei tavak szűk medencéje választ el, s mely a dalmát határ közelében a Velebithez, azzal együtt pedig a dinári alpesekhez csatlakozik. Nyugoti lejtői sziklások, a keletiek ellenben erdőséggel borítvák s a termékeny és mély fekvésű Unna-völgybe olvadnak. Közép magassága e láncolatnak 3100' s legmagasabb ormok benne az Ozeblin (5244') és Gola Plješivica (5217'). Az im föltüntetett keleti és nyugoti hegyláncok közén közép hegyek ágaznak szanaszét egyiktől a másikig. Legjelentékenyebb ágak ezekben a Vrbačka staza (2800') a krbavai és likai síkok közt, meg a Kamenita (3000') Bunić és Verhovine helységek közt. A közbe eső jelentékenyebb völgyek fensíkokká tágulnak. Ilyenek az otočaci vagy Gacka-völgy (1500'), termékeny talajjal, a Likai-völgye a Velebit, a Vrbačka staza és a Plješivica nyulványai közén (1800'); ez itt a legigazibb fenföld, de oly szövevényes és kopasz szikla-halmazokkal bo-

ritva, hogy a szemlélő egy sivatag kötengert lát itt maga előtt, melyben csak helyjyel-közzel akad meg a szem egy-egy zöldelő oázon; továbbá a Krbava-völgye a Vrbačka staza, Kamenita gorica és a Plješivica lejtői között (2200') homokos, kavicsos és görgeteges talajjal; párkányát sivatag mészkőfalak képezik; a nyár itt rendkívül forró, az ősz és tavasz pedig viharos; végre a Korenica szűk völgye a Plešivica és a Kamenita gorica közt magas hegyek és hatalmas sziklatömegek által szegélyezve, de aránylag termékeny talajjal. A kisebb völgyek itt is üst és teknő alakú mélyedések, mint a Karstban s így leginkább csak a nyergek fölhasználásával készülhetett e földön át az a néhány út, melyek a belsőbb vidékeket a tengerrel összeköttetésbe juttatták. Megemlítendő még egy önálló jellemző hegység, mely a Kis-Kapella és a Plješivica érintkezési vidékétől észak felé terjed a Korana patak és az Unna közén. Ez két ágazatra oszlik, melyek közül a nyugoti Petrova gora nevet visel s a Kulpa felé húzódik, a keleti pedig Zrin-hegység (Zrinjska gora) néven a Glina patak és az Unna folyó közén vonul egészen a Kulpa- és Szávaig. Mindkét ág alacsony lánccolat, nagyon erdős és számos mély és szűk völgyek által van megszakgatva. Közép magasságuk 850', de jelentékenyebb tetők is vannak bennök, mint a Petrovac (1602') a Petrovában, meg a Samarica az 1947' m. Prisjeka csúcssal és a Vranova glava (1508') a Zrin-hegységben. Ezek már nem oly sivatag mész- és krétaképződmények, mint a fentebbi magas hegyek. — Vizben a Határvidéknek legnyugotibb és legdélibb részei szükségét látnak. A domborzati viszonyok, mint a horvát felföldön mindenütt, nem alkalmasak arra, hogy a különben jó számmal levő kis folyók egy nagyobbá, vagy épen számbavehető folyamrendszerre egyesülhessenek. Az egymást keresztező kietlen kopár bércek legtöbbszörre elnyelik a rövid futású s nem is bővizű patakokat, ki vagy be pedig sem kisebb, sem nagyobb folyó vizet nem eresztenek. Másként áll a dolog a keleti hosszabb részen, mely mind a magyar, mind a török területnek számos vizében osztakozik s ezekkel együtt a Duna folyam-mellékéhez tartozik. Részben a Határvidékhez is tartozik tehát mindenekelőtt a Duna, mely Péterváradtól egészen Zimonyig mossa a határát, továbbá a Száva, mely Sziszek és Ivanjskibok között az északi határát mossa, onnan Jasenovacig harántosan átszeli a Végvidéket, Gradiskától pedig egészen a torkolataig a déli határát öntözi. Ebbe ömlő folyói a torkolattól fölfelé a Jarčina, Ruma, Csikás, Šid, Bosszut, Orljava, Čermec, Ternava, Strug, Trebeš és Lonja mind balról, jobb felől az Unna, Puska, Kulpa és ezeknek számos mellékfolyói, melyek közül legjelentékenyebbek a Kulpába ömlők, mint a Petrinia, Glina, Korana, Dobra stb. Az adriai tengerbe ömlő vizei közt legjelentékenyebb a Zermagna, de az is csak felső folyásával tartozik ide. A bércek között eltűnő patakok közt megemlíthetők: a Gacka Otočac mellett, a Lika (több mellékpatakkal) Gospić közelében, a Krbava a Plješivica hegység nyugoti aljában s a Ričica a Velebit alatt stb. Tavai között legjelentékenyebbek a plitvicei tavak vadregényes környezettel. Mocsárai jelentékeny számmal vannak a Száva mentén. Az adriai tenger Novitól kezdve egészen Trstenicáig mossa a

nyugoti illetőleg a délnyugoti határt, melyen a csekély partfejlődés miatt csak kisebb-nagyobb rév-öblöcskék vannak, kivéven a tekintélyes Morlák öblöt, mely Dalmácia legészakibb csúcsát választja el a Határőrvidéktől. A part mentén itt is, mint Fiume városánál és Fiume megyénél egész sor sziget foglal helyet s így a nyílt tengerrel csak a szigetek közötti csatornákon át érintkezhetik a Határőrvidék.

Az éghajlat a domborzati viszonyok és a terület nagy elnyulása folytán szembetűnő különbségeket tüntet föl. Mig ugyanis a keleti lapályos és vízben, erdőben gazdag rész éghajlata majdnem egészen egyező a Slavoniaival, addig a nyugoti bércecs rész éghajlata sok tekintetben a horvát felföldéhez hasonló, a tenger közvetlen közelében pedig egészen a dél európai éghajlat az uralkodó. A Kapella és Velebit alpesi magasságot érő részei hűvösek, sőt zordonak, míg a közöttük fekvő mélyedéseken, mint már fentebb is érintők, helylyel-közzel felette forrók a nyarak. A levegő egészségesebb nyugoton, mint keleten, hol a mocsárok erjes kigőzölgéseit a szomszéd erdők sem képesek eléggé ellensúlyozni. A keleti részeken a légáramlások szélsőség nélküliek, nyugoton azonban, főleg a tenger közelében ellenkező az eset; itt egész csapásul uralkodik a bóra, meg a sirocco. A talaj termőképességét illetőleg nagy különbségek tapasztalhatók. A nyugoti rész köves bércei és kavicsos, ho mokos lapályai csak szigetenként alkalmasak a mivélésre, a keleti rész ellenben Slavoniával vetekedik a termékenységben és kezdetleges mivélés mellett is bőven osztja áldásait. S ebben igen nagy része van az esőjárásnak is, mely, mig emitt többnyire alkalmoszerű, amott rendszeren vagy korai, vagy késői s vagy özönnel szakad, vagy hónapokon át elmarad, minek folytán sok vetemény vagy a nedvességbe fúl, vagy gyökereig kiég.

Saját termékei a Határőrvidéknek nem igen vannak. Roppant erdőségeiben általában ugyanazon fanemek találhatók, mint Horvátországban és Slavoniában. Mezei terményei is legnagyobb részt ugyanazok. A rónaságon ugyanis búza, rozs, árpa, zab, köles, kukorica, hajdina, dinnye, tök, mák, dohány, burgonya, festő növények, kenderfélék, zöldségneműek, hüvelyes vetemények stb. teremnek; a hegyesebb részeken kedvező talajra talál a szőlő, gyümölcs és főleg a szilva, mely itt is a legkiválóbb gondban részesül. A tengerre dülő lejtőkön előfordulnak a szőlő és gyümölcs mellett a déli gyümölcsök, de korántsem oly dúsan és pompában, mint főlebb a Vinodol-völgyben. — Az állattenyésztés nem igen jelentékenyebb a társországokénál. Különben aránylag szép számmal van itt ló (többnyire az erdélyihez hasonló bosnyák faju), szamár, öszvér, törpe szarvasmarha (Slavonia mellékén magyar és podoliai faju), juh, kecske és sertés (legtöbb Slavonia mellékén) majdnem minden vidéken. A selyembogártenyésztés nem oly jelentékeny, mint az adott viszonyok közt lehetne; de azért a Száva mellékén, meg a tenger melléken így is eléggé fontos ága a gazdaságnak. Legsikeresebben tenyészik a japáni faju selyembogár. A méhtenyésztés csak helylyel-közzel ölt jelentékenyebb mérveket. Házi szárnyasok s erdei vadak jelentékeny mennyiségben vannak. A tengerpar-

tiák halat, osztrigát, sőt korallféléket is sokat fognak, de a kereskedlemnek aránylag keveset juttatnak a zsákmányból. — Az ásványország termékeit, a mennyiben vannak sem igen aknázzák; különben a mostani kezdetleges bányáipar mellett is nyernek itt vasat (Petrovagara, Vojnić, Oriovac), rezet (Gradiškipotok), ólomércet (a Zrin-hegyben), kőszenet (Gradiška, Tomica, Gora stb.), palát, jó fehér márványt (Starigrad), gipszet, mész- és egyéb haszonra való követ stb. Ásványos vize nem sok van. Legnevezetesebb a topuskoji hőforrás, meg a lasinjai savanyúvíz (ogulini, ezelőtt I. báni, kerületben).

Az ipar és kereskedelem itt még sokkalta fejletlenebb, mint Horvát-Tótországban. A gyáripar alig van túl a kezdeten. Nehány háromon és fűrészmalmon kívül legfőlebb egyes szesz- és sörgyárak (legnagyobb a zimonyi) található itt-ott. A kis iparnak is csak egyes nagyobb községekben van némi lendülete. Legáltalánosabb a házi ipar, mely főleg gyölcset, vásznat, bőrféléket s darócszöveteket oly mennyiségben állít elő, hogy az otthoni szükségét csaknem teljesen fődözi. A házi és gazdasági eszközöket is legtöbnyire maguk készítik a határőrök. A (tulnyomólag átviteli) kereskedelem a tenger mellékén, meg a Száva és Duna mentén bir nagyobb jelentőséggel. Legfontosabb kereskedő hely amott Karlopago, emitt Zimony (sertéskereskedés), Mitrovica (gabnakereskedés), az Unna és Kulpa közén pedig Kostajnica és Glina, meg Zavalje a bosnyák határon, Bihács közelében. A kivitel főbb cikkei itt is nyerstermények, haszonra való fanemek (szálakban és durva földolgozásban), s hizlalt állatok; a bevétel cikkei pedig leginkább élelmi szerek, szesz, finomabb szövetek, fémgyártmányok, rövid- és gyarmatárúk stb. A közlekedési eszközök közt első helyen állnak az országutak, melyek töbnyire jó karban vannak. Építés tekintetében legkiválóbb a József-út, mely Károlyvárostól Zengbe vezet, továbbá az ezzel összeköttetésben álló otočac-gospić-karlopagói s ennek két kiágazása, melyek közül az egyik a Zermagna, a másik pedig a Kerka völgyébe fut. Vasút csak az ogulini kerületben van, a mennyiben ennek felső részén halad át a nagyszerűleg épült károlyváros-fiumei vasút. Vizi útjai a Száva és Duna, meg a tenger. Távirói összeköttetése minden főbb irányban van.

A Határörvidék lakossága csaknem egészen szláv eredetű. Legnagyobb számmal (98.₃₀⁰/o) vannak szerbek és horvátok, hozzájuk véve a velők rokon skipetarokat, uszkokokat, morlákokat, szloveneket, bosnyákokat stb., kiket a horvát-szlavon statisztika nem igen szokott külön jeltüntetni. A szlávokon kívül legszamosabbak a németek (mintegy 9 gzer), míg egyéb nemzetiségűek, pl. olaszok, magyarok stb. csak szórányosan található s úgy is nagyon kevesen. Vallásra nézve legtöbben vannak a r. kath. és a gör.-kel. egyház hívei (3—3 százezeren felül), a gör.-katholikusok mintegy hetedfél, az ág. evangélikusok közel kilencedfél ezeren vannak; sokkal csekélyebb számmal vannak a reformátusok, zsidók s örmény katolikusok. Nem keresztyén is van egy néhány. A népnevelés itt is nagyon el van maradva, noha a népiskolák száma aránylag elég jelentékeny (544). A sem írni, sem olvasni nem tudók

száma 1873-ban még 82.6% volt. E feltűnő adat, ha mentséget nem is, de legalább magyarázatot fog találni a következőkben.

Kormányzati rendszerét tekintve, a Határőrvidék egészen különleges tartomány nemcsak az osztrák-magyar monarchiában, hanem az egész művelt világon. Egy óriási tábor ez, melyben egy katona kormányzó katona társadalmat igazgat katonai törvények és napi parancsok alapján. E rendkívüli állapot keletkezésének idejére nem emlékszik a történelem pontosan. Annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy ez intézménynek első alapjait I. Ferdinánd vetette meg a mohácsi vész után állandó gátat kívánván emelni a törökök terjeszkedése és beütése elé. A valóságos szervezés azonban I. Lipót országlása alatt hajtatott végre, midőn is a török uralom alól felszabadult Bács, Bodrog, Csongrád Arad, Csanád és Zaránd megyék szélein katonai »véghelyek« állítottak a török kézen maradt temesi bánsággal szemben (karlovici béke 1699.) Ily formán a Határőrvidék az adriai tengertől egészen az erdélyi Érc-hegységig terjedt, de még mindig nem volt határjelek által is teljesen elkülönítve a politikai területektől. Az így támadt »véghelyekre« a bécsi kormány nagyobb részt Albania- és Macedoniából ide menekült rákokat telepített s azokat határőrző és védő szolgálataikért több, az ország törvényeivel ellenkező szabádmakkal látta el. Utóbb III. Károly alatt a temesi bánság is visszafoglaltatván a töröktől (passarovici béke 1798.), ez a terület is katonai kormányzat alá helyeztetett s reá határőri köteleességek és kiváltságok mellett nagyszámú németiség és Törökországból menekült rác nép telepített. Föld volt elég, mert az idegen uralom nyomása alatt nagy vidékek egészen elnéptelenedtek; a bécsi kormány kedvezése pedig a jövevények iránt alig ismert határt. Mint-hogy azonban mindezek Magyarország alkotmányos részvéte nélkül, sőt akarata és érdekei ellenére történtek: a rendek, mihelyt alkalmuk nyílt, siettek tiltakozni a visszaélések ellen. Az 1708-iki országgyűlésen kezdve ugyanis több ízben követelték, hogy az önkényesen alkotott katonai véghelyek az ország testéhez visszkapcsoltsanak és polgári kormányzat alá helyeztessenek. E követeléseknek aztán az 1741. 18. tc. lett az eredménye, mely a visszacsatolást elrendeli ugyan, de egyszerűen megengedi, hogy a déli széleken ideiglenesen továbbra is külön katonai őrvonal állhasson fenn. A törvény tehát megvolt, de azért közel tíz évi húzavonába került, míg végre is hajtathatótt s akkor is csak úgy, hogy az újabban kijelölt határőrvidék még szorosabb és kizárólagosabb katonai igazgatás alá vétetett, a visszakebelezett Krassó, Temes, Torontál megyék pedig »temesi bánság« erőszakolt néven egész 1779-ig az osztrák örökös tartományokhoz hasonlóan kormányoztatott. Ezen időtájra esik (1763/4.) a határőri intézménynek Erdélybe való becsempészése is, hol részint ravaszsággal, részint erőszakkal szintén fegyveres szolgálatra kényszeríték a keleti és déli szélek lakóit, főleg pedig a székelyeket, noha nem úgy elkülönítve, mint egyebütt. S ezzel a Határőrvidék területe most már az adriai tengertől az Aranyos-Beszterce völgyeig nyult el s három főparancsnokság alá osztatott, u. m. az erdélyi végvidék az erdélyi, a magyar végvidék (a mai Belóvármegyéig) a te-

mesvári, a horvát-szlavon végvidék pedig a zágrábi főparancsnokság alá, melyek együtt aztán megint a bécsi hadi tanács alá voltak rendelve. *)

A mi a határőrvidéki lakosságot illeti, az, mint már az eddigiekből is kitűnt, Erdélyben otthoni, egyebütt azonban tulnyomólag bevándorlott és betelepített elemekből állott. Az erdélyiek saját birtokaikon megmaradtak; a többiek azonban földet kaptak, de csak haszonélvezeti joggal. A magyar és horvát-szlavon végvidéken csak határőrök laktak; másoknak ottani birtokai vagy kisajáttittatak, vagy kicseréltettek. Fekvő jószágot csak az szerezhették, a ki a határőri kötelezettséget magára vállalta, de oly megszorítással, hogy pl. katonatisztek, végvidéki hivatalnokok és papok csak 3, iparosok és kereskedők csak 6 holdnyi föld vásárlására voltak foljogositva. A lakosságnak fegyverfogható része 20 éves korától kezdve tartozott szolgálni úgy, hogy ruházatot és fegyverzetet a kincstártól kapott, de zsoldot csak tényleges szolgálata idején húzott. A tényleges szogálat egy húzomban két hétig tartott, a harmadik hétre haza ment a határőr saját házi dolgainak végzésére. A beköltözött vagy betelepített határőrök eleintén leginkább az utak mellékeire és a lapályokra telepedtek le egyes szétszórt csoportokban s később így iratván össze, az egyes telepeken levő kisebb csoportok egy-egy családnak vétettek, ha közöttük semmi vérrokonság nem volt is, miből aztán a házközösség boldogtalan intézménye állott elé, mely különben már az előtt is szokás volt a déli szlávoknál s nevezetesen a horvátoknál és szerbeknél. A házközösség mivolta pedig a következő. Minden »családnak« külön közös vagyona van, mely a tagok közt föl nem osztható. Az ily közös vagyon a közepes jószágú vidéken 25—40 holdnyi földből és az annak megfelelő házi állatokból áll. Minden család élén egy, a tagok által közös akarattal választott családfő (a legöregebb, vagy legderekabb férfi tag) áll, kit ily minőségben az illetékes községi előljáróság erősít meg, vagy nevez ki esetleg, ha a választó családtagok nem tudnak egyező akaratra jutni. A családfőnek a legszélesebb körű atyai hatalma van nemcsak saját gyermekei, hanem a család minden tagja fölött. Ő ügyel föl a rendre, kezeli a közös vagyont és jövedelmet s intézi a háztartást. Ebbeli tevékenységében egy határőri szolgálattól mentes férfi, meg egy szintén közakarattal választott családanya (nem szükségkép a neje) szolgál segedelmére. A családatya mindennap kinek-kinek kijelöli a napi teendőjét. Más családoknál a tagok csak az ő engedelmével vállalhatnak munkát, vagy egyéb szolgálatot; de keresményök egy részét mindenkor kötelesek a közös keresményhez csatolni. Azok, kik ily idegen, avagy katonai szolgálatban távol vannak, épen úgy tagjai maradnak a családnak, miut az otthon levők. Ez az intézmény hajdan állítólag kedvező volt a falusi gazdalkodás fejlődését illetőleg; ma azonban már tarthatatlanná vált, noha a

*) Az ország nyugoti részén (Vas és Zala nyugoti s illetőleg délnyugoti részén) is volt egy örvonal, melynek területét maig is Örségnek hívják s melynek lakosai külön nemesi szabadalmakat élveztek egészen 1848-ig, noha határőri szereplésök már régebben megszűnt.

Határőrvidéken kívül még a horvát megyékben is eléggé otthonos ma is, jóllehet újabban lényegesen megváltozva. Miután ugyanis a tapasztalat kétségtelenül megmutatta, hogy a házközösség mellett az egyén teljesen az egyetemesben olvad föl; miután a nép maga is meggyőződött, hogy így az egyéni törekvésnek rá nézve sem ingere, sem célja nincs, s miután bebizonyult, hogy ez az intézmény ma már úgy erkölcsi és társadalmi, valamint nemzetgazdasági tekintetben is ártalmas, sőt veszélyes: a házközösség részint magától bomlásnak indult, részint megfelelő törvényes intézkedések által módosított. Az előbbi az eset Horvátországban, hol a közös vagynon a tagok mind sűrűbben megszokodnak; az utóbbi pedig a Határőrvidéken tapasztalható, hol 1850 óta az addigi hűbéres ingatlan a család tulajdonává lett, 1871. június 8-dika (legf. nyiltparancs) óta pedig hat holdnyi minimumnak, mint házközösségi törzsbirtoknak kivételével, egészen a család szabad rendelkezése alá van bocsátva. A tenger melléken különben hatósági engedelem mellett még ez a hat holdnyi terület is megcsonkítható. A törzsvagyon egyébiránt ma már szükség esetén és hatósági jóváhagyás mellett végrehajtás alá is kerülhet bárhol, midőn is a házközösség önként feloszlik épen úgy, mint a férfi tagok teljes kihaltával. Végül ma már minden tag szabad rendelkezési és hagyományozási joggal bír a maga részét illetőleg. Az ilyen szabályozásnak nyomban az a következése lett, hogy a határőrvidéki birtokok értéke átlag a tizszeresére emelkedett az 1850. előttinek, minek az adás-vevés fölszabadulásán kívül nem utolsó oka az is, hogy itt van a legmérsékeltebb adózás az egész monarchiában. A földadónak különben három fokozata van. Legcsekélyebb a közhatárőr adója; másik és nagyobb a kiváltságos és városi polgároké a közigazgatási hivatalnokokkal egyetemben s végre harmadik a papok személyes adója oly birtokokért, melyek nem egyházi természetűek.

A határőrvidéki intézmény elavulása önként maga után vonta a katonai tartományi szervezet felbomlását. — Így az erdélyi határőrség még 1851-ben végleg feloszlott. Majd a kiegyezés keresztülvitele után az 1871. június 8. kelt legfelsőbb nyiltparancs alapján feloszlattatott és polgárosított előbb (1872. szept. 14.) a mai Beló vármegyét képező varasd-szentgyörgyi és körösi 5. és 6. számú határőr-gyalogezred, aztán pedig (1872. okt. 8.) a Duna és Tisza menti oláh, illyr és német bánági (12., 13. és 14. sz.) ezred, meg a titeli csajkás-zászlóalj (l. III. k., 92. l.) s egyúttal intézkedés történt a még fenn levő horvát-szlavon végvidék alkalomszerű polgárosítására nézve is. Ez intézkedés szerint az előbbi határőr-katonai kötelezettség megszűnt s helyébe a magyar védtörvények szerinti védkötelezettség (sorhad, honvédség) vitétt be. Az addigi ezredparancsnokságok helyén ezredkiegészítő kerületek szerveztettek s ezek egy-egy cs. és kir. kerületi hatóság alá helyeztettek a zágrábi főhadparancsnokság kormányzata alatt; a nagyobbára szétszórt telepekből csoportosított katonai községek önálló vagyonszétszórt községek alaktattak rendes községi képvisellel, s tehát befolyással a közvagyon kezelésére és ellenőrzésére, stb. Egyébként azonban a törvény-

hozó hatalmat ma is ő felsége gyakorolja itt egyedül cs. és kir. nyiltparancsokkal és rendeletekkel. Az adózási rendszer csupán annyiban módosított, hogy a határőrvidéki állami adók, bevételek s költségek a magyar országos költségvetés részeivé tétettek. A törvénykezést külön bíróság kezeli három folyamodásban. A közigazgatás a hadcsapati szolgálattól külön van választva a zágrábi főhadparancsnok alatt alakult közigazgatási hatóság alatt, mely a maga területén a horvát-szlavon országos kormánylyal egyenlő hatáskörű. Van bel- és vallásügyi, meg közoktatásügyi osztálya. A hatáskörét haladó ügyek ő felsége elhatározása elé tartoznak. A vidéki közigazgatást 6 (cs. és kir.) kerületi hatóság kezeli egy-egy kerületi főnök vezetése alatt. A kerületek egy-egy járási főnök alatt járásokra oszlanak. Az eddigi ezred- és századparancsnokságok hatásköre csak a katonai ügyekre van korlátozva. A közigazgatási hivatalnokokat részint egyenesen ő felsége, részint a parancsnokló tábornok nevezi ki s szabály szerint pályázat útján. Vannak külön erdészeti és építészeti, valamint adóhivatalok is. A közoktatási ügyeket a fentebb nevezett osztály mellé rendelve egy országos iskola-tanács vezeti. Vannak városi és falusi községek; előbbieknél önkormányzati hatósága a zágrábi főhadparancsnokság alá van rendelve; az utóbbiak pedig a járási és kerületi s illetőleg az országos közigazgatási hatóság alá tartoznak. A közigazgatási kerületek a következők: 1) Mitrovici, 2) vinkovcei, 3) gradiskai, 4) petrinjai, 5) ogulini és 6) gospici kerület.

1. Mitrovíci kerület. A mitrovíci kerület a Határőrvidéknek legkeletibb részén fekszik a Duna és Száva közén. Határai északra s északkeletről Bács-Bodrogh és Torontál megyékkel, nyugoton Szerém megyével és a vinkovcei kerülettel, délen Bosnyákországgal, délkeleten pedig Szerbiával érintkeznek. Kiterjedése mintegy 60¹² □ mfl (3310⁵¹ □ kilomét.), a lakosságának száma pedig mintegy 94,698. Felszíne délen és délkeleten tulajdonképp lapályos, északi (kisebb) részét ellenben a Fruška-gora szerémi hegylánc nyulványai és lejtői teszik hullámzatossá. Tulajdonképpen saját hegylánca, mely különben inkább szép, mint magas, csupán Karlovictól Szalankemenig van a Duna mentén. Folyói egy felől a Duna, mely itt több szigeteket képez (legnagyobb a Császár- vagy Eugén-sziget Pétervárad mellett), más felől a Száva, melyek egyzersmind mindketten határjelölők is. Ezeket kívül csak néhány aprós patak és mocsárcsapoló csatorna van itt, melyek részint a Dunába, részint a Szávába ömlenek. Megemlíthető közülök a Jarčina-árok s a Ruma, Csikás, Mangyelos, Sid és Bosut patak. Egyéb vizei a jelentékeny mocsárok, melyek kivált a Száva mentén számosak. Éghajlata szelíd, forró és tartós nyarakkal; de levegője nem eléggé

egészséges. Földje kiválóan termékeny, bár a posványok miatt nagy területek hevernek parlagon. Főbb termékei búza, rozs, kukorica, köles, krumpli, zöldségfélék, hüvelyes vetemények, takarmány, sok nád és nagy mennyiségű gyümölcs (szilva legtöbbször) kivált a karlovíci hegyeken, melyek egyszerűen sok és jeles bort is szolgáltatnak. Állattenyésztése többé-kevésbé jelentékeny. Különösen sokat tenyészt sertést; szarvasmarhája és lova inkább csak a helyi szükségét fedezi. Selyembogár- és méhtenyésztése több helyt tetemes. Nagy folyói halakban felettébb bővölködnek. Az ásványország csak mészkövet és némi kőszén szolgáltat. Az ipar a városokban meglehetősen élénk, de jóval élénkebb a kereskedés kivált gabnáművekkel, pálinkával, aszalt gyümölcs-csel és sertéssel. Közlekedési eszközei között első helyen állnak vízi útjai, a mennyiben itt nemcsak a Dunán, hanem a Száván is fontos gőzhajózás üzemlik. Csinnált útjai eléggé jó karban vannak. Táviró-hálózata majdnem minden irányban van. A nép nagy többsége (90%) szerb (és egyéb szláv törzsi); a kisebbség tulajdonképp (6⁹⁹%) német; magyar és egyéb nemzetiségű keves van. A népnevelés szolgáltatásban e nagy kerületben még ma is összesen csak 95 iskola működik. Vallás

tekintetében a nagy többség r. kath. és gör.-keleti; gör.-kath., protestans és zsidó csak pár ezernyi van. A terület székhelye Mitrovic. Emlitendőbb helységek:

Pétervárad (Petrovaradin, Peterwardein) önálló hatóságú város és nagy erősség Újvidék várossal átellenben a Duna egyik északi kanyarodásánál 4222 szerb és német lakossal. Hatalmas vára nagyon szilárdul s maga a város igen csinosan van építve. Van itt díszes r. kath. templom több siremléssel s g.-kel. templom, polgári iskola, több kaszárnya, nagyszerű fegyvertár (több régiséggel és diadaljelekkel főleg a török háborúkból), több csinos vendéglő és mulató hely, kaszinó, továbbá adó-, posta- és táviróhivatal és élénk forgalmu gőzhajóállomás. A lakosok közt sok az iparos és kereskedő. Heti és országos vásárai népesek. Halászata élénk. Jelentékeny határában jó bort és sok gyümölcsöt termesztenek. Környéke igen szép. Különösen fölséges kilátás nyílik a várfokokról a Duna mindkét partjára. 1716-ban nagy győzelmet vívott itt Eugen hg. a törökök ellenében. 1848. magyar kézen volt, de 1849. alku folytán a császári seregek hatalmába került. Részben ide tartozik a Császár- vagy Eugén-sziget, melynek a város felőli része szintén meg van erősítve. A városon alul van egy **Rochusthal** nevű telep. **Karlovic** (Karlovci, Karlóca) önálló hatóságú város s a gör.-kel. szerb érsek (metropolita) székhelye, Péterváradtól dél felé s egy mfdre a Duna jobb partján s a karlovici hegyek alatt 4874 szerb lakossal. Van itt gör.-kel. székesegyház, r. kath. templom, érseki palota több káptalani épülettel, gör.-kel. papi seminarium és gymnasium, járásbíróság, takarékpénztár, posta- és táviróhivatal. A lakosok ipart, kereskedést, halászatot, hajózást és mindenek fölött nagy bortermesztést és ürmösfűzést üznek. A karlovici vörös bor világhírű. Roppant határának jelentékeny részét erdősség borítja. Barom- és sertésenyésztése igen jelentékeny. Vannak heti és országos vásárai. Környéke ennek is igen kies. 1699-ben nevezetes, de Magyarországra nézve káros béke kötöttet itt. 1848—49-ben pedig ez a város volt egyik fő-fő helye a szerb lázadásnak. **Bukovaca** nagy fu. amattól nyugotra 1306 szerb l., gör.-kel. templommal s szintén jeles bortermesztéssel, mely rendszeren karlovici néven kerül a piacra. **Cortanovci** fu. közel a Dunához 558 szerb l., gör.-kel. templommal, nagy bor- és gyümölcs-ter-

mesztés- és sertésenyésztéssel. Erdeje nagy van. **Beška** nagy fu. amattól dél-keletre szintén a hegy alatt 1207 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s jelentékeny határral, melynek nagy részét szőlőhegyek és erdős magaslatok borítják. **Bora**, szilvapalinkája és gyümölcsösök van. Sertéskereskedése jelentékeny. **Krčedin** nagy fu. amattól keletre 1565 l., gör.-kel. templommal s bort és gyümölcsöt bőven termő hegyekkel. **Ó-Zalánkemen** (Szalankemen, Slankemen stari) fu. a Duna m., a Tisza torkolatával szemben s a Fruška-gora keleti végén 752 l., róm. kath. és gör.-kel. templommal, bortermesztéssel, hajózással és nagy viza-halászattal. Vannak sóforrásai. Hajdani erős várának ma csak romjai láthatók egy hegyfokon. 1699-ben nagy vereséget szenvedtek itt a törökök. **Új-Zalánkemen** (Slankemen novi) fu. amattól délre s a Dunától félórányira 2316 l. s igen nagy határral, mely gabbaneműeket, kukoricát és gyümölcsöt bőven terem. Erdeje nagy van. Sertésenyésztése s terménykereskedése jelentékeny. **Új-Karlovic** (Novi-Karlovci) nagy fu. amattól délnyugotra egy hegyi patak m. 2442 l., gör.-kel. templommal s nagy dombolagos határral, mely sok gabbaneműt, kukoricát, gyümölcsöt és bort is terem. Barom- és sertésenyésztése jelentékeny. **Szurdok** (Surduk) fu. amattól keletre a Duna m. 1438 l., gör.-kel. templommal, nagy dombos határral, gabna- és kukoricatermesztéssel, halászattal s terménykereskedéssel. **Belegiš** falu amattól délre a Duna m. 1652 l., gör.-kel. templommal, termékeny nagy határral s halászattal és terménykereskedéssel. **Ó-Banovci** (stari) fu. alább a Duna m. 1707 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s nagy és termékeny lapályos határral. Ez is jelentékeny terménykereskedést és halászatot üz. Épen mellette van **Új-Banovci** (novi) német fu. szintén a Duna partján. Van r. kath. temploma, igen termékeny határa, baromtenyésztése és halászata. **Ó-Pázua** (Pazova stara) nagy fu. egy mocsárba vesző patak m. az indija-zimonyi országútban 4321 német és szerb l., evang. és gör.-kel. templommal, járásbíróssággal, posta- és táviróhivatallal s nagy és termékeny lapályos határral, mely tömördek gabbaneműt, kukoricát, gyümölcsöt és zöltségféléket szolgáltat. Baromtenyésztése jelentékeny. A lakosok nagy mennyiségű szalmakalapot készítenek s terményekkel és marhával élénk kereske-

Var. újs. 1860. újs.

v. újs. 1860. újs.

dést üznek. Hozzá tartozik J a r k o v c e nevű népes telep épen a szerémi határszél mellett. Ú j - P á z u a (Pazova nova) fu. az előbbin alul 1860 német l., evang. templommal s dús termékenységu nagy róna határral. Az itteniek is igen szép szarvasmarhákat (kivált ökröket) nevelnek és sok szalmakalapot készítenek. G o l u b i n c i nagy fu. Ó-Pázuától nyugotra 3426 szerb l., gör.-kel. és r. kath. templommal, s igen termékeny és nagy róna határral. Nagy selyembogár-tenyésztést üz. P o p i n c i fu. amattól délnyugotra a szerémi határ és a Jarčina-árok m. 936 l., gör.-kel. templommal s termékeny határral. P e č i n c i fu. amazon alul, szintén a szerémi határ m. 904 l., gör.-kel. templommal s nagy kukorica- és hagymatermesztéssel. P r h o v o falu a Jarčina-árok m. 638 l. s gör.-kel. templommal. Határa részben mocsáros. M i h a l j e v c i fu. amannak szomszédjában 670 l., gör.-kel. templommal s hasonlólag mocsáros, de termékeny határral. K a r l o v č i c fu. a Jarčina-árok m. 894 l., gör.-kel. templommal, s nagy, de részben posványos határral. D o c s (Deč) fu. a galovici csatorna m. 736 l. s gör.-kel. templommal. Š i m a n o v c i falu amattól északra 1101 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s nagy gabna- és kukoricatermesztéssel. Sertést és marhát sokat tenyészt. K r n j e š e v c i fu. amazon felül 733 l. s gör.-kel. templommal. V o j k a fu. Új-Pázua szomszédjában 2831 lakossal, görög-kel. templommal s igen nagy róna határral, mely kukoricát, búzát s gyümölcsöt bőven terem. A lakosok a selyembogarat nagyban tenyésztik és sertést sokat hizlálnak. B a t a j n i c a falu az indija-zimonyi útban s félórányira a Dunához 1611 l., gör.-kel. templommal s nagy és igen termékeny határral. Nevezetes selyembogár-tenyésztést üz. U g r i n o v c i fu. egy mocsárba vesző patak m. amattól délnyugotra 1228 l., gör.-keleti templommal s derék, bár részben mocsáros határral. D o b a n o v c i fu. ugyanazon patak m. 1484 l., gör.-kel. templommal s szintén nagy és jeles határral, S u r č i n falu amazon alul 1531 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s 2 □ mfdet haladó határral, melyben kitünő búzán és kukoricán kívül sok nád és fenni való fűz terem. Tágas legelőin sok sertést és marhát tenyészt. Zimony (Semlin, Zemun, hajdan Taurunum) önálló hatósággal bíró város a Duna és Száva összefolyásánál, Belgráddal átellenben 10,046 szerb és né-

met lakossal. Zimony a Végvidéknek legnagyobb, legszebb és egyik legfontosabb kereskedő városa. Van itt gör.-kel., róm. kath. és zsidó templom, 4 osztályú reáliskola, fiú- és leány-nevelőintézet, törvényszék és járásbíróság, takarékpénztár, német színház, könyvnyomda, könyvkereskedés és több olvasó egyesület, kaszárnya, kórház, adó-, posta-, táviró-, első osztályú fővám- és sóhivatal, nagy sóraktár, olaj-malom, vesztglő-intézet, nagyszerű kereskedés (kivált sertéssel), nagy gőzhajó-állomás, sok csinos köz- és magán-épület, sétatér stb. Heti, mint még inkább országos vásárait a török tartományokból, sőt a távol keletről is nagyon sokan látogatják s piacát hazánk és a kelet kereskedelmének találkozó pontjává emelik. Iparosai jelentékeny számmal vannak. Sörgyára első a Végvidéken. Jelentékeny határa igen termékeny. Barom- és főleg sertés-tenyésztése igen jelentékeny. Itt halt meg a belgrádi fényes győzelem után hazánkban s az európai kereszténységnek egyik legnagyobb bajnoka, Hunyady János 1456. B e ž a n i a falu Zimonytól délnyugotra a Száva balpartján 982 l., gör.-kel. templommal s jelentékeny és bortermő, de nagyon mocsáros határral. Sertés-tenyésztést, halászatot és hajózást üz. A falu határához tartozik a Száva által közre zárt Cigány-sziget. J a k o v o fu. amattól nyugot felé s jó félórányira a Szávától 740 l., gör.-kel. templommal s jó, de mocsáros határral. B o l j e v c i fu. amazon alul a Száva m. 969 l., gör.-kel. templommal, nagy és mocsáros határral, gabna- és kukoricatermesztéssel, faüzlettel, sertés-tenyésztéssel, halászzattal és kalugyer-zárdaival. B e č m e n fu. amattól északra 311 l. s gör.-kel. templommal. P e t r o v č i c fu. az előbbtől ész.-nyugotra 377 l., gör.-kel. templommal s termékeny, de részben mocsáros és lankás határral. P r o g a r fu. a Száva m. 582 l., gör.-kel. templommal s nagy, termékeny, de posványos határral. K u p i n o v o fu. a Száva m. 1188 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal, gőzhajóállomással, nagy gabna- és kukoricatermesztés-, sertés-tenyésztés- és kereskedéssel. Határa nagy, de sok helyt mocsáros. A falutól nem messzire egy kalugyer-zárda van. A š a n j a fu. amattól észak felé a Jaračin-árok m. 608 l., gör.-kel. templommal s nagy és jó határral. O b r e ž fu. amattól nyugot felé 644 l., gör.-kel. templommal s igen nagy és termékeny határral. A lakosok igen sok gabnaneműt és kukoricát termeszte-

nek, sertést, marhát, selyembogarat s méhet tenyésztének. Ogar falu amattól északra 664 l. s görög-kel. templommal. **Tovarnik** fu. a szerémi határ közelében 635 l., gör.-kel. templommal s nagy sertéstenyésztéssel. **Vitojevci** fu. közel a Szávához, a szerb Dubrava folyó torkolatával átellenben 377 l., gör.-kel. templommal s a határban egy kalugyerzárdával. **Grabovci** falu amannak szomszédjában 890 l., gör.-kel. templommal s nagy és termékeny határral. **Klenak** fu. a Száva m., Szabács várával átellenben 738 l., gör.-kel. templommal, 1 osztályú mellék vám- s továbbá posta- és táviróhivatallal és jelentékeny gőzhajóállomással. Termény- és sertés-, valamint pálinkakereskedése élénk. **Platičevofu.** amattól észak felé 937 l., gör.-keleti templommal s igen jó határral. **Nikinci** fu. amattól északra 664 horv. l., román. kath. templommal s kítünő határral. **Hertkovci** fu. közel a Szávához 1201 horv. l., r. kath. templommal s 2 □ mfdet haladó határral, mely gabnaneműeket, kukoricát, gyümölcsöt, fát stb. egyiránt bőven szolgáltat. Marha- és sertéstenyésztése is jelentékeny. **Jarak** fu. a Száva m., amattól északnyugotra 863 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal, sertés- és terménykereskedéssel és halászzattal. **Šašinci** fu. a szerémi határ m. 1626 l., gör.-keleti templommal s nagy és termékeny szép határral. **Mitrovic** mvs. egy főhadparancsnokság és a kerület ez idei székhelye a Száva m., a Csikás patak torkolatánál, 4997 szerb és német l. Van gör.-kel. és román. kath. temploma, 4 osztályú reáliskolája, kerületi székháza, járásbíró-sága, takarékpénztára, 1. osztályú vám-, s továbbá adó-, posta- és táviróhivatala, selyemtermelése és selyemgombolyító-intézete, bortermesztése, fontos kereskedelme és gőzhajó-állomása. Róna határa nagy és termékeny. Heti és országos vásárait a szomszéd török földről is sokan látogatják. Halászata jelentékeny. **Hajdan e helyen Sirmium**, Pannoniának legnagyobb városa feküdt. Az ennek romjain és romjai közt fennmaradt római régiségek még ma is találhatók. **Ladjarak** fu. Mitrovicitól ész.-nyugotra a Száva közelében 2579 l., gör.-kel. templommal s nagy és termékeny határral, melynek északi részét alacsony, de szép szőlőhegyek borítják. Bora, gyümölcse (s kivált szilvája) sok terem. **Martinci** falu amattól nyugot felé 2914 l., görög-keleti templommal s igen nagy, részben ala-

acsony hegyekkel borított határral. Gabna-, kukorica-, bor- és gyümölcsstermesztése, valamint ló-, barom- és sertéstenyésztése is jelentékeny. **Kuzmin** falu amattól nyugotra 2568 l., gör.-kel. templommal s nagy és termékeny határral. Innen délre a Száva partján egy **Romian** nevű telep van megerősített őrtoronyyal. **Bosut** fu. Kuzmintól délre a Száva partján, a Bosut nevű patak torkolatánál 519 l. s jeles határral. **Rača** falu és határváracska Bosuttól délnyugotra a Száva m., mely a falut és várat egy szűk, de mély öblű kanyarodásával csaknem egészen körül keríti. Van 593 lakosa, gör.-kel. temploma, első osztályú mellék vám-, valamint posta- és táviróhivatala és fontos gőzhajóállomása. **Grkfu.** a Bosut patak m., Bosut falutól északnyugotra 1486 l., gör.-kel. templommal s nagy és termékeny határral. **Morović** falu a Bosut patak m. amazon felül 1014 horv. és szerb l., r. kath. és gör.-kel. templommal, járásbíróssággal, posta- és táviróhivatallal, nagy selyemtermeléssel s közel 5 □ mfdnyi róna határral, melyben nagyszerű szántók és legelők, de egyszersmind terjedelmes mocsárok vannak. Lova, marhája, sertése sok van. Mocsárjait számtalan vízi madár s törmérdek pőca lakja. A falun kívül egy búcsújáró román. kath. templom van. **Adaševci** fu. az előbbtől északra a szerémi határ m. 1826 l., görög-keleti templommal s hasonlólag igen nagy és termékeny határral. **Malavašica** fu. amattól ész.-nyugotra 1502 l., gör.-kel. templommal s nagy gabna- és kukoricatermesztéssel. Közeliében van **Gradina** vár a Struga patak mellett. **Ilence** (Ilinci) fu. amattól nyugot felé 973 l., gör.-kel. templommal s jeles, bár mocsáros határral. Van egy régi várroma. **Lipovac** fu. amattól délnek 933 horv. l., r. kath. templommal s jelentékeny és jó határral. Ezzel egy politikai községet képez a szomszéd **Batrovci** fu. **Strožinci** fu. az előbbtől délre s jó távolra, a mennyiben a közbeeső nagy terület a mocsáros s lankás ingoványok miatt nem igen lakható. **Stročinc**ek van 687 l., r. kath. temploma s termékeny határa. **Jamena** (v. Jamina) fu. a Száva m., amazon alul 1224 szerb l., gör.-kel. templommal, postahivatallal, gőzhajóállomással. élénk terménykereskedéssel és derék határral.

2. **Vinkovcei kerület.** A vinkovcei kerület a mitrovicitól nyugotra terül el egy

felől Szerém, Verőce és Pozsega megyék, más felől a Száva, illetőleg Bosnyákszág között a grádiškai kerületig. Kiterjedése mintegy 40,36 □ mfd (2222,74 kilométer), a lakosainak száma pedig 73,875 lélek. Alakja hosszas négyyszög, melynek keleti fele jóval szélesebb a nyugotinál. Felszíne általában rónáság, kivéven az északi dombos széleket, meg az ész-nyugoti részt, melyet a pozsegai Dilj-hegy alacsony ágai és szelid lejtői borítanak, néhol csaknem egészen a Száva közeléig, s végre a Száva mentén a Jarugától kelet felé, hol igen szép kis hegysor kíséri a Szávát majdnem a mitrovici határokig. Vizei közt első a Száva, mely a déli határon fut s egyszersmind a többi, apróbb vizeket is magába veszi, ha t. i. azok, mint e részeken minden felé, út közben valamely mocsár által el nem nyeltek. A kisebb folyó vizek közül kiemeljük a Bosutot, mely részint felső torkolati ága a mitrovici kerületben is nagy tért átfutó Bosutnak, részint pedig több patak és mocsár levezető csatornája, továbbá a Bigi patak s illetőleg szintén csatorna és több apró patak. Álló vizei leginkább mocsárok a Száva mentén. Legismertebb ily mocsár a M i r ű n j i c a - t ó Bród várostól dél-nyugotra a Száva közvetlen közelében. Éghajlata igen kedvező, de levegője nem mindenütt eléggé egészséges. Esője ősszel és tavaszsal jár legtöbbször. A nyár gyakran tikkasztóan száraz. Földje általában dúsz termőképességgel bír, de csaknem mindenütt igen kezdetleges (ha nem hanyag) művelés alatt áll. Főtermékek itt is gabbaneműek, mely a kukorica, krumpli, zöldségfélék, hüvelyes vetemények, sok gyümölcs (szilva, gesztenye, alma), dinnye, bor és nagy mennyiségű tűzi és hasznosuló fa. A tenyésztett állatok közt itt is első helyen áll a sertés. Ló, marha és juh, valamint házi szárnyas is inkább csak az otthoni szükségnek megfelelő mennyiségben van. A selyembogarás és méhtenyésztés több helyt igen jelentékeny. Vizi madarakban a mocsáros tájak, halakban a Száva és mellékfolyói bővelkednek. Az ásványország hasznosra való kövön és cserépagyagon kívül kőszén, vasat és kevés ásványos vizet szolgáltat a pozsegai határ közelében. Az ipar kezdetleges, a kereskedés azonban főleg terményekkel és hízott sertéssel igen jelentékeny. A közlekedés erei a Száva és pár jó karban levő csínált út. Táviró vonala van. A lakosság csaknem kizárólag horvát és szerb (99%). Vallásra nézve a gör-

keletiek és róm. katolikusok vannak túlnyomó többségben. A népnevelés aránylag jó karban van, a mennyiben csaknem minden község (99) bir népiskolával; de az irni s olvasni tudók száma még mindig kedvezőtlen arányban áll a nem tudókkal szemben. A kerület mai székhelye Vinkovce. Említendő községek:

Vinkovce vagy **Vinkovci** mvs. és a kerület székhelye a szerémi határ közelében, Eszék-től dél felé s 5 mfdnyire, a Bosut vize m. 3095 szerb és német lakossal. Van itt r. kath. és gör.-kel. templom, cs. és kir. teljes gymnasium, takarékpénztár, főhadparancsnokság, törvényszék, járásbírószék, adó-, posta- és táviróhivatal, jelentékeny bányarés, nagy olaj- és gőzmalom, pálinka- és serfűző-láz és selyembolyító-intézet. Közel harmadfél □ mfdnyi határa részint dombos, részint lapályos. Szántóföldjei, gyümölcsös és epres kertjei, valamint legelői is igen jelesek. Sertést, marhát s selyembogarat bőven tenyészt. Fája sok van. **M i r k o v c i** fu. a vinkovce-mitrovici országútban a szerémi határ m. 887 l., gör.-kel. templommal s gabna-, kukorica-, szilva- és bortermesztéssel. **J a n k o v c i** fu. amazon alul 801 l., szép szőlőhegyekkel és nagy szilvásokkal. **L a z e** fu. az előbbi szomszédjában 644 l., gör.-kel. templommal s bor- és szilvatermesztéssel. **S l a k o v c i** fu. az előbbitől keletre 723 l. s dombos, bort, gyümölcsöt s kukoricát bőven termő határral. **O r o l i k** fu. amattól délkeletre 393 l., görög-kel. templommal, postahivatallal s bor- és szilvatermesztéssel. **B a n o v c i** fu. az ilačai mocsár m. 134 l. **N e m c i** fu. az ilačai mocsár és a Bosut patak közén 1214 horvát és szerb l., r. kath. templommal s nagy gabna- és kukoricatermesztéssel. **K o m l e t i n c i** fu. amattól nyugotra 1899 horv. és szerb l., r. kath. templommal s nagy róna határral, mely gabbaneműeket, kukoricát, gyümölcsöt és takarmányt bőven terem. **O t o k** fu. amattól nyugotra 3158 horv. és szerb l., r. kath. templommal s igen nagy és termékeny határral. Itt kezdődik a Száva felé több mfdnyire terjedő Mednik-erdőség. **N o v o s e l o** fu. Komletincin alul 433 l. s derék határral. **P o d g r a d j e** fu. amattól délkeletre a Bosut vize m. 487 l. **A b ű e v c i** falu amazon alul a Bosut vize m. 266 l. **V r b a n j a** fu. az előbbitől jó távolra s délnyugotra a Bukova-greda erdőség m. 1572 horvát és szerb l., r. kath. templommal, nagy határral, faüzlettel és sertésenyésztéssel.

Soljani fu. amattól délkeletre 1106 l. s nagy, de részben mocsáros határral. Drenovci falu amattól délnyugotra 1550 horv. és szerb l., r. kath. templommal, postahivatallal s negyedfél \square mfdet haladó termékeny, bár részben posványos határral. Gabna-, kukorica- és gyümölcssteresztése, valamint barom- és sertésstenyésztése jelentékeny. Račinovci fu. a Száva m. 833 horv. l., róm. kath. templommal, termékeny s nagy, de posványos határral. Juriči fu. az előbbi-től nyugotra a Száva közelében 322 horv. l. s búza- és kukoricatermesztéssel. Gúnja (Gunja) fu. amazon túl a Száva m. 501 horv. l., nagy határral s marha- és sertésstenyésztéssel. Közéleben van a Száva partján egy Bereska nevű megerősített őrház Berecka-Palánkával átellenben. Rajevoselo fu. a Száva m. 827 l., táviróhivatallal s termékeny határral és halászzattal. Podgajci fu. amazon felül s közel a Szávához 778 l. s termékeny határral, melynek északi része a Blievoerdősébe olvad. Bošnjaki nagy falu amattól ész.-nyugotra, a Blievoerdőn túl s közel a Szávához. Van 3705 horvát és szerb lakosa, r. kath. temploma, járásbíró-sága, postahivatala s igen nagy határa, melynek ész.-keleti része a Gradina-erdősébe olvad. Gabnaneműje, kukoricája, gyümölcse stb. bőven terem, faüzlete élénk s barom- és sertésstenyésztése jelentékeny. Zupanje fu. amattól ész.-nyugotra a Száva m. 2409 l., r. kath. templommal, posta- és táviróhivatallal s élénk sertés- és terménykereskedéssel. Közél van ide észak felé a Száva m. Bosut nevű határerőd a hn. patak felső torkolatánál. Stitar fu. a Száva m. 1764 l., r. kath. templommal, nagy és jó határral, sertés-kereskedéssel és halászzattal. Gradište fu. az előbbi-től ész.-keletre a Bosut vize m. 2834 l., r. kath. templommal s igen nagy és termékeny határral, mely a Mednik- és Kušar-erdőséggel érintkezik. Sok gabnaneműt, kukoricát és gyümölcsöt termeszt s barmot és sertést tenyészt. Cerna fu. amazon felül Bosut és Kladovac patakok összeömlésénél 1385 l., r. kath. templommal, postahivatallal s igen nagy és termékeny határral, mely kelet felé a Ripača-erdősébe olvad. Ez erdőn túl van közel a Bosut vizéhez Privlaka falu 1657 l., r. kath. templommal s nagy határral. Andreaševci fu. amattól ész.-nyugotra a Bosut m. 602 l. s nagy búza-, árpa- és kukoricatermesztéssel. Neudorf német falu Vinkovce szomszédjában a Bo-

sut vize m. 683 l., evang. templommal, búza-, kukorica- és bortermesztés- és barom- s lótenyésztéssel. Ivankovo fu. amattól nyugotra a vinkovce-bródi országút m. 2247 l., r. kath. templommal s igen nagy, részben dombos határral, mely gabnaneműeket, kukoricát, bort és gyümölcsöt bőven szolgáltat. Vodjinci fu. amattól délnyugotra 734 l. Ó- és Új-Mikánovci szomszédos faluk amattól nyugotra, a Verőce megyei határ közelében. Az előbbinek van 1139 l., r. kath. temploma, postahivatala és derék határa; az utóbbinak pedig 292 bor- és szilva-termesztő lakosa. Retkovci falu az előbbiektől délkeletre a Bigi patak m. 1021 l., r. kath. templommal s nagy határral. Perkovci fu. amattól délnyugotra s szintén a Bigi patak m. 594 l. Šiškovci fu. amazon alul a Bigi és Kladovec patakok összeömlésénél 358 l. Ezekről nyugot felé terül a Bičko polje nevű nagy, de néptelen ingoványos rónaság. Babinagrada falu amattól délnyugotra s közel a Szávához 4030 l., r. kath. templommal s igen nagy határral. Šamac fu. a Száva m. 437 l., posta- és táviróhivatallal, gőzhajóállomással termény- és sertéskereskedéssel s jelentékeny halászzattal. Kruševica fu. az előbbi szomszédjában 636 l. Innen ész.-nyugotra a Száva m., épen a Bošnja folyó torkolatával szemben egy Bošnja nevű határerőd áll. Sikirevci fu. amattól északra 1614 l., róm. kath. templommal s igen nagy és termékeny határral. Jaruga falu amattól nyugotra a Bigi-csatorna egyik ágának a Szávába szakadásánál 342 l. Gundinci fu. az előbbi-től északkeletre, a Bičko polje déli szélén 2198 l., r. kath. templommal s igen nagy és termékeny határral. Beravci fu. amattól nyugotra a Bigi-csatorna m. 786 l. Velika-Kopanica fu. amazon túl 1527 l., róm. kath. templommal s nagy búza-, árpa- és kukoricatermesztéssel. Mala-Kopanica fu. amazon alul 268 l. Kupina fu. az előbbi szomszédjában 229 l. Prnjavor falu amattól délre 229 l. Novigrad fu. alább a Száva m. 252 l. Svilaj fu. főlebb a Száva m. 332 l. s r. kath. templommal. Közéleben a folyam partján egy határerőd áll. Zoljani fu. amannak szomszédjában 49 l. Stružani fu. amazon felül 174 l. Sredanici fu. közel a Szávához 413 l. Divoševci fu. 263 l. Vrpolje falu amattól észak felé 1126 l., r. kath. templommal, postahivatallal s derék határral, melynek egy

részét már alacsony hegyek borítják. Terem bőven búzája, kukoricája, bora és gyümölcse. Pálinkát sokat főz. *Striživojn* a fu. amazon felül a verőcei határ közelében 1245 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. *Perkovi* fu. a Verőceből ide hajló hegylejtők közt amattól nyugotra 952 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. *Cajkovi* fu. amattól dél felé 646 l. *Andrievci* fu. amattól délnyugotra 602 l. s termékeny, dombos és lapályos határral. *Ó-Topolje* (staro) fu. amattól észak felé dombos vidéken 390 l. *Új-Topolje* fu. az előbbi szomszédjában 225 l., gör.-kel templommal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. *Sapća* fu. amazoktól délnyugotra 258 l. *Oprisavci* fu. közel a Szávához 789 l. s róm. kath. templommal. *Poljanci* fu. a Száva m. 235 l. *Kuti* fu. közel a Szávához 389 lakossal. *Bebrina dolnji* fu. a Száva m. 825 l. s jelentékeny, de mocsáros határral. *Klakar* fu. a Száva m. 370 l. s r. kath. templommal. *Bebrina gornja* fu. a Száva m. 631 l. *Rušćica* fu. közel a Szávához 445 l. *Zadubravje* falu amattól ész.-kel. 481 l. *Garčin* falu a vinkovce-bródi útban amattól északra 389 l., r. kath. templommal, postahivatallal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Innen észak és nyugot felé már általában hegyes jellemet ölt a vidék. *Selna* fu. az előbbi mellett 165 l. *Trnjani* falu amannak szomszédjában 364 l., r. kath. templommal s nagy határral, melynek legnagyobb részét erdők és szőlők borítják. *Sušnjevc* falu amazon felül s ugyanazon völgyben 218 l. *Klokočeri* fu. amattól ész.-keletre a Dilj-hegyek alján 476 l., gör.-kel. templommal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. *Vrhovina* fu. odább ugyanazon hegyek alatt 331 l. s baromtenyésztéssel. *Crnipoto* fu. amattól nyugot felé 113 l. s mérségetéssel. *Korduševci* fu. amazon alul 131 l. *Vranovci* fu. a vinkovce-bródi országot m. 283 l., s bor- és gyümölcsstermesztéssel. *Vrba* fu. amazon alul 706 l. s részben róna és termékeny határral. **Bród** (Brod) önálló hatóságú város és erősség a Száva partján, Török-Bróddal átellenben 2432 norv. és szerb l. Van itt r. kath. és gör.-kel. templom, polgári iskola, járásbíróság, főhadparancsnokság, másod osztályú főváhivatal, veszteglő-intézet, takarékpénztár, söraktár, adó-, posta- és táviróhivatal, élénk formalmú gőzhajóállomás, nagy sertéskezeskedés, élénk kis ipar stb. Kereskedése Bosznia

felé legfontosabb. Heti és országos vásárait nagyon látogatják a török tartományokból is. Derék határa gabbanműveket, kukoricát s gyümölcsöt stb. bőven terem. Csaknem épen mellette kezdődik a *Miršunjica-tó* nevű jelentékeny mocsár. *Város* (Varoš) falu Bródtól ész.-nyugotra 727 l. s derék határral, melyben sok gabnát, kukoricát s gyümölcsöt termesztenek és sok sertést tenyésztnek. *Podvinj* fu. Bródtól északra 527 l., r. kath. templommal s igen nagy erdős, hegyes határral. Itt is sok sertést tenyésztnek. *Tomica* fu. amattól jobbra 139 lakossal. *Rastušja* kis fu. 70 l. *Graborje* falu egy szép völgyben amazon felül 132 l. *Oriovac* határszéli falu a Dilj-hegyek alatt 96 l., kik sok meszet égetnek. Közeliében láthatók egy magaslaton Kula-vár romjai. *Dubovik* határszéli fu. a Dilj-hegyek alatt 159 l., kik sertést és juhot tenyésztnek. *Matkovič* mala fu. a Dilj-hegyek alatt 107 l., kik meszet égetnek. *Glogovica* fu. alább egy szép völgyben 419 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. *Zdenci* fu. amattól ész.-keletre nem magas, de nehéz járatú hegyek közt 379 l., sertés- és juhtenyésztéssel. *Slatinik* fu. az előbbi szomszédjában 256 l. s jelentékeny erdőséggel. *Gromačnik* fu. Bródtól ész.-nyugotra 187 lakossal, bortermesztés és sertésenyésztéssel.

3. Gradiškai kerület. Ez a kerület a vinkovceitől nyugotra terül, előbb keskeny, aztán mindinkább szélesedő szalag alakjában. Határolják: északról Pozsega, Belovár és Zágráb megyék, délről Bosznia és Török-Horvátország s nyugotról a petrinjai végvidéki kerület. Kiterjedése 34.⁰⁴ □ mfd (1924.⁰⁴ □ kilométer), a lakosságnak száma pedig 57,098. A felszíne részint hegyes, részint lapályos. Lapályá a Száva futását kíséri és tulnyomólag a déli, meg a nyugoti széleket foglalja el, a hegyes része pedig a kerület északi részén csoportosul. A $\frac{1}{2}$ —2 mfd szélességű róna egy ész.-nyugot felől délkeletre hajló korongszeletet ír le, mely Zágráb és Belovár megye szélén a Lonja és Illava lapályával érintkezik; belebb a Strug patak és a Száva közén Mokro polje, Új-Gradiškán alul a Veliki Lug, odább pedig a Jellašak Radina nevű folyamközi s mocsáros részekkel bir. Hegyei a Dilj-láncolat, odább a pozsegai hegyek, ezeken túl pedig a Sujnik-hegység. A két előbbi, melyeket csak az Orlava keresztvölgye vá-

laszt el egymástól, majdnem egészen kelet és nyugot közé eső irányban fekszik s gerincével nagy darabon a határt jelzi Pozsega megye felé; a Sujnik ellenben, mely a pozsegai hegyekkel több ponton érintkezik, délnyugoti irányban nyomul ide Pozsega belsejéből (az Orljava-hegységtől) s itt kanyarodik elébb észak, majd északnyugot felé. Nagyobb tetők egyiken sincsenek; de azért az átjárás rajtuk nem könnyű. Ormaikat általában erdők, oldalait s alsó lejtőiket pedig leginkább szőlők és gyümölcsösök borítják. Vizei: a Száva (mely Košutarica falutól kezdve mindenütt a déli határt jelzi Török-Horvátország és Bosznia felé) s annak mellékfolyói: az Orljava, Crnec, Trnava, a két Strug, a Subočka és az Illava, mely torkolata előtt a Pakra patakkaal egyesül. Ezeket kívül csak posványai vannak a Száva mentén. Éghajlata igen szelid. Nyára hosszú és igen meleg; tele többnyire igen enyhe. Levegője a hegyes részeken kiválóan egészséges, de a Száva lapályán a mocsárok miatt kedvezőtlen még a benzülöttekre nézve is. Késője az éjnap-egyenlőség idején jár legtöbb. Földje a lapályon igen kövér iszapos televény, de a hegyes részeken többnyire sovány. Főbb termékek itt is gabnanemlék, kukorica, krumpli, zöldségfélék, hüvelyes vetemények, tömérdék ft, gyümölcs (szilva, alma, gesztenye), bor-, dohány, kender stb. Az állattenyésztés közepes mérvű. Szarvasmarhája és lova apró bosnyák fajú. Legtöbbet tenyésztettek sertést, mely az itteni kereskedésnek is egyik fő-fő cikke. Juhot csak néhol tartanak. Házi szárnyas elég bőven van mindenütt. A vadak közül legtöbb a nyul és vízi madár. A vizek halakban eléggé bővölködnek. A gyéren aknázott ásványország vasat (Oriovac), kőszén és haszonra való követ szolgáltat leginkább. Az ipari tevékenység általában igen csekély. Csak Új-Gradiškán és néhány nagyobb községben találhatók föl a legszükségesebb mesteremberek. A nép azonban mindenfelé űzi a fonó- és szövő-ipart, meg a pálinkafőzést és szilvaaszalást, de tulnyomólag a saját szükségére. A kereskedés aránylag élénknek mondható kivált a török tartományok felé. A közlekedés részint alkalmas csinált útakon, részint pedig a Szávan mozog. A lakosok nagy többsége szerb és horvát apróbb szláv törzsekkel vegyesen. Egyéb nemzetiségű igen kevés van. A népiskolák összes száma 92. Vallási tekintetben legtöbben vannak a r. katoliku-

sok és gör.-keletiek. A kerület székhelye Új-Gradiška. Említendőbb helységek:

Új-Gradiška (Gradiška nova) mvs. és kerületi székhely a kerület közép tájának északi részén, a Trnava patak m., Pozsega várostól délnyugotra s 3 mfdnyire igen szép dombos vidéken 1944 horv. és szerb l., r. kath. és gör.-kel. templommal, sok kis iparossal s nagy téglá- és cserépszindely-gyárral. Van itt főhadparancsnokság, törvényszék, járásbiróság, adó-, posta- és táviróhivatal. Határa sok gyümölcsöt és bort terem. Kereskedelme élénk. Vásárait nagy vidék látogatja. **M a l a f u.** amazon felül épen a pozsegai határon 319 l., kik meszet és szenet égetnek. **P r v č a f a l u** Gradiškán alul 481 l. **G o d i n j a k f u.** az új-gradiška-bródi útban 322 l. s gyümölcs- és bortermesztéssel. **R e š e t a r i f u.** a pozsegai határon a Bielobrig-hegység aljában 324 l., igen jelentékeny, erdős határral, faüzlettel s barom- és sertésenyésztéssel. **G u n j e v c i f u.** amattól kelet felé a pozsegai hegyek alján 304 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. **T i s o v a c f u.** amazon alul 266 l. s gyümölcs- és bortermesztéssel. **O š t r i v r h k i s f u.** amazon alul 95 l. s nagy erdővel. **P e t r o v o s e l o f u.** a Bródnak vívő országútban 1134 l., r. kath. templommal s igen nagy és erdős határral, mely gyümölcsöt és bort is bőven szolgáltat. **V r b o v a f a l u** amazon alul, ugyanazon útban 517 l., postahivatallal s jelentékeny határral, melynek szőlőhegyei, gyümölcsösesei és erdősége jelentékeny jövedelem forrást képeznek. **B i l i b r i g f u.** amannak szomszédjában 202 l., erdős határral s egy magaslaton álló várral. **L i p o v a c d o l n j i f u.** amattól keletre 217 l. s erdős, hegyes határral. **L i p o v a c s r e d n j i f u.** amazon felül a pozsegai hegyek alatt 489 l. s jelentékeny határral, mely főleg haszonra való és tüzi fát szolgáltat. **L i p o v a c g o r n j i f u.** még belebb a hegyek közt 409 l. s r. kath. templommal. **K a p e l a s t a r a f u.** amazon alul 122 l. s nagy erdővel. **K a p e l a n o v a f u.** az előbbtől délnyugotra a bródi útban 332 l., r. kath. templommal, járásbirósággal, nagy erdővel s kukorica-, gyümölcs- és bortermesztéssel. Sertést bőven tenyészt. **B a t r i n a f u.** 200 l. Határa már a Száva lapályához tartozik. **L u ž a n i f u.** az Orljava folyó m. 571 l. s gabna- és kukoricatermesztéssel. **B e č i c f u.** amazon felül az Orljava szép völgyén 69 l. **D r a g o v c i f a l u** az Orljava m. 280 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. **R a t k o v a c f u.** az Orljava

m. 159 l., gör.-kel. templommal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. **Drenovac** fu. az Orljava baloldalán 589 l., erdős határral és közséntepleppel. **Bučje** fu. amazon felül s közel az Orljavához 326 l., római kath. templommal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. **Zagradske** fu. a Dilj-hegyek nyugoti lejtőjén 392 l., kik sok sertést tenyésztenek. **Ciglanik** fu. Bečić szomszédjában 267 l. **Kujnik** fu. közel az Orljavához amazon alul 210 l. **Oriovac** fu. amattól keletre a bródi útban 791 l., r. kath. templommal, postahivatallal, vasbányával s részben lapályos s termékeny határral. **Radovanje** fu. Oriovac m. 137 l. **Stupnik** fu. amattól keletre 411 l. s gabna-, kukorica-, bor- és gyümölcsstermesztéssel. Határának déli része róna és mocsáros. **Slatinik** falu amattól ész.-keletre 437 l., kik sok sertést tenyésztenek. **Andriavci** fu. Slatiniktól ész.-keletre a bródi útban 376 l., kukorica- és gyümölcsstermesztéssel. **Sibinj** fu. amazon tul, a kerület keleti szélén 856 l., r. kath. templommal, postahivatallal s nagy határral, melynek északi része dombos, a déli pedig mocsáros róna, de gabnát s kukoricát bőven terem. Szilvája is sok van. s azt részint aszalja, részint pálinkává főzi. **Slobdnica** falu amazon alul a Miršurjica-mocsár m. 895 l., róm. kath. templommal s termékeny róna határral. **Zbieg** fu. amattól délnyugotra a Száva partján 381 l., kik marhát és sertést tenyésztenek s halászatot üznek. **Duboča** fu. alább a Száva m. 692 l., r. kath. templommal s termékeny határral. **Banovci** falu közel a Szávához 445 l. s búza- és kukoricatermesztéssel. **Bebrina** fu. amazon felül 821 l., r. kath. templommal s jó nagy és termékeny határral. **Kaniža** (Kaniža) falu az előbbi szomszédjában 958 l., r. kath. templommal s nagy és jó határral. **Kuti** fu. amattól nyugot felé 604 l. s jelentékeny, de mocsáros határral. **Kobaš** falu Kutitól délnyugotra a Száva partján 1581 l., róm. kath. és gör.-kel. templommal s nagy határral, mely gabbaneműeket, kukoricát és kendert bőven terem. **Novoselo** falu Kobaš szomszédjában a Száva m. 148 l. Innen ész.-nyugotra, az Orljavának Szávába ömlésénél egy **Orljava** nevű határerőd áll. **Zivike** fu. közel a Szávához 375 l. **Pričac** fu. amannak tőszomszédjában a Száva m. 214 l. **Siće** falu amattól ész.-nyugotra 590 l. s termékeny róna határral. **Magićmala** fu. a dombos vidék szélén 506 l. s gyümölcsstermesz-

téssel. **Komarница** fu. az előbbi szomszédjában 291 l. **Stivica** falu amattól nyugotra 1016 l., r. kath. templommal s terjedelmes és termékeny dombos, lapályos határral. Innen délnyugotra terjed a **Jellašak-Radina** mocsáros lapály egészen a Száváig. **Crnogovci** fu. a Bokatina patak a (Crnec mellékpatakja) m. 203 l. s szép dombos határral, mely sok szilvát s kukoricát szolgált. **Svinjar** fu. amattól dél felé s jó távolra a Száva m. 1471 l., róm. kath. és gör.-kel. templommal s nagy és termékeny határral. **Orubica** fu. a Száva m. 1455 l., r. kath. templommal s nagy és termékeny határral. **Mint Svinjaron**, itt is élénk halászatot és határkereskedést üznek. **Vrbje** fu. a Rešetarica patak m., mely egy tóba vész. Van 686 l., r. kath. temploma s nagy gabna- és kukoricatermesztése. **Sićice** falu amattól nyugotra a Veliki-Lug nevű mocsáros rónán 690 l., r. kath. templommal s marhatenyézzéssel. Innen nyugotra egy régi vár romjai láthatók. **Dolina** falu amattól délre a Száva m. 475 l. **Mačkova** fu. a Száva m. 654 l., r. kath. templommal s termékeny határral. **Ljupina** fu. Sićicétől északra a dombos vidék szélén 439 l., nagy szilvatermesztés- és pálinkafőzéssel. **Mašić** fu. Új-Gradiškától nyugotra 323 l. s jó bortermő szőlőhegyekkel. **Kovačevac** fu. az előbbi szomszédjában 304 l., kik szintén bort és gyümölcsöt termesztnek. **Poljana** fu. a Trnava patak mellékvölgyében 285 l. s egy várral. **Gorice** fu. amattól dél felé 187 l. s termékeny róna határral. **Bogičevci** dolnji falu amannak szomszédjában 239 l. **Ó-Gradiška** (Gradiška stara) mvs. és határerősség a Száva m., a Strug torkolatán alul, Bribirrel vagy Török-Gradiškával átellenben 237 l., római kath. és gör.-kel. templommal, első osztályú mellék-vámhivatallal, vesztelőintézzettel, posta- és táviróhivatallal, gőzhajóállomással s élénk határkereskedéssel. **Uskoke** fu. az előbbi szomszédjában a Száva m. 433 l. **Varoš dolnji** falu Ó-Gradiškától északra, **Varoš gornji** fu. pedig nyugotra, a Strug patak m. s a városhoz igen közel; az előbbinek van 947, az utóbbinak 735 lakosa s mindketőnek jelentékeny búza- és kukoricatermesztése. **Varoš novi** fu. a várostól észak felé 316 l. s jó, de mocsáros határral. **Gredjani** falu amattól ész.-nyugotra a Strug egyik mellékpatakja mellett 717 l., gör.-kel. templommal, igen termékeny határral s barom- és sertéstg.

nyésztéssel. Innen délnyugotra van a Madju-Stružie nevű erdőség, mely az Új- és Ó-Strug párhuzamos patakok, meg a Száva közét foglalja el nagy darabon s makot, gubacsot és cserző-kérget bőven szolgáltató. Ez erdőn túl esik J a b l a n a c f u. épen a Száva partján 413 l., gör.-kel. templommal, termékeny határral és halászzattal. M l a k a f u. amattól északnyugotra a Száva partján 633 l. s búza-, kukorica- és zöldségtermesztéssel. K o š u t a r i c a f u. a kerület délnyugoti szögletében a Száva m., az Unna torkolatán kevéssel alul. Van 624 l. s termékeny, de mocsáros határa. Halászata élénk. Az erre haladó hajózástól sok hasznat húz. E három utóbbi község egészen el van különítve a többtől azon mocsáros lapály (igazában sziget) által, melyen a Strug patak (tulajdonképen a Száva egyik mellékága) megy végig s melynek neve Mokropolje s melyet nagy esőzések alkalmával a Strug mértföldekre el szokott önteni. Mlakától északkeletre a Strugon túl az ú. n. Kamara-erdőség borít el nagy darab földet föl egészen a Sujnik-hegységig. V r b o v l j a n i f u. a Strugba ömlő Slobostina patak m. az előbbtől keletre s jó távokra 561 l., görög-kei. templommal s részben már dombos és termékeny határral. Szilvája igen sok terem. O k u č a n i f u. főlebb, ugyanazon patak völgyén 496 l., gör.-kel. templommal, járásbíróssággal, postahivatallal s bor- és gyümölcs-termesztéssel. K o s o v a c falu amattól keletre 165 l. Innen ágazik ki dél felé, Ó-Gradiškába egy szárnnyal a kerület főország-útjából. B o g i č e v c i d o l n j i f u. amazon túl keletre 239 l. s bor- és gyümölcs-termesztéssel. M e d a r i falu a Trnava patak m., amannak szomszédjában 269 l., gör.-kel. templommal s nagy gyümölcsösökkel. T r n a v a f u. amazon felül a Trnava patak m. 216 l. Š a g o v i n a f u. amazon felül 169 l. s erdős, hegyes határral. Ž u b e r k o v a c f u. a Sujnik-hegylánc alján 148 l. s mérségetéssel. Közeliében, a pozsegai határon egy festői hegyi várrom látható. Š i r i n c i f u. ugyanazon hegyesség alatt 206 l. s barom- és sertés-nyésztéssel. C a g e falu az előbbtől délnyugotra, a Slobostina patak völgyén 187 l. s bor- és gyümölcs-termesztéssel. B e n k o v c i f u. főlebb ugyanazon völgyben 242 l., gyümölcs- és bortermesztéssel s nagy erdővel. Č a p r a g i n c i f u. amazon felül 116 l. T r n a k o v a c f u. a Slobostina patak m., a Sujnik-hegy tulsó, vagyis északi lejtőjén, mintegy a kapu-

ján annak a gyönyörű kis hegyvidéknek, melyet a Slobostina patak áttörési pontjától V alakban hajló Sujnik-hegy közbe zár. Van 122 lakosa s kis, de bort és gyümölcsöt bőven termő határa. B o b a r e f u. amattól ész.-keletre 117 l. s gyümölcs-termesztéssel. B i e l a s t i e n a f u. Trnakovactól ész.-nyugotra a Slobostina jobb oldalán 159 l., gyümölcs-termesztéssel és egy várrommal. L j e š t a n i k i s f u. amazon felül 52 l. R o g o l j e f u. az előbbin felül 367 l., gör.-kel. templommal, jelentékeny, erdős határral, barom- és sertés-nyésztéssel és várrommal. S k e n d e r o v a c f u. amattól ész.-nyugotra a tulsó völgyben s a pozsegai határ m. 278 l. s bor- és gyümölcs-termesztéssel. B u k o v č a n i f u. amazon alul 204 l. Č a g l i c f u. odább a pozsegai határon a Pakra folyócska s a pakrác-okučanci út m. 362 l., gör.-kel. és róm. kath. templommal s igen nagy erdős, hegyes határral, mely bort és gyümölcsöt terem. Barom- és sertés-nyésztése jelentékeny. Hegyeiben ásványos források is találhatók. K o v a č e v a c f u. alább a Pakra szép völgyén 304 l. B i e l a n o v a c f u. amattól délkeletre a pakrác-okučanni útban 157 l. G o l e š e k i s f u. a Sujnik-hegy déli lejtőjén 65 horvát l. B o r o v a c f u. amattól délre 442 l., jelentékeny dombos határral s bor- és gyümölcs-termesztéssel. A l s ó - é s F e l s ő - R a i c e szomszédos faluk amattól nyugot felé. Amott van 590 lakos és görög-keleti templom; emitt 505 lakos és róm. kath. templom. A kettőnek együtt közel 2 □ mfdnyi határa van, melynek déli részei lapályosak. Fája, bora, gabbaneműje és kukoricája bőven van. Sertést, marhát sokat tenyészt. R o ž d a n i k f u. amazoktól nyugotra a Sujnik-hegy alján 210 l. s bor- és gyümölcs-termesztéssel. J a z a v i c a f u. odább nyugotra ugyanazon hegy alatt 458 l., bor-, gyümölcs- és kukoricatermesztéssel. V o č a r i c a f u. amazon túl 150 l. Ó - G r a b o v a c falu az előbbi szomszédjában 170 l. P a k l e n i c a falu odább nyugotra 393 l. s bor- és gyümölcs-termesztéssel. N o v s k a falu a Sujnik-hegy déli végén 1102 l., r. kath. templommal, postahivatallal s közel 2 □ mfdnyi, részben róma határral, mely bort, gyümölcsöt, kukoricát s gabbaneműeket bőven terem. Erdeje nagyon nagy. Marha- és sertésnyésztése, valamint pálinkafőzése igen jelentékeny. B r e s t a č a f u. amattól ész.-nyugotra a hn. patak m. 394 l. s bor- és gyümölcs-termesztéssel. K o z a r i c a f u. Brestačától északra a Subocka pa-

tak völgyén 401 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Subockigrad fu. amattól keletre a Subocka patak m. 462 l., bor- és gyümölcsstermesztés- s három- és sertéstenyésztéssel. Kričké fu. főlebb a Subocka patak m. 377 l. s Golo nevű várrommal. Livadjani falu amannak szomszédjában 131 l. Subocka falu Čaglictól nyugotra meredek, bár nem magas hegyek közt 885 l. s jelentékeny erdős határral. Jagma fu. amattól észak felé ugyanazon hegyek közt, a Pakra m. 205 l. Korita falu az előbbi szomszédjában 143 l. Kukuņevac fu. a Pakrán tul 700 l., gör.-kel. templommal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Brezine falu amattól ész.-nyugotra 289 l. s jó borral. Janjalipa falu amattól nyugotra a Pakra vize m. 287 l. Jamarica falu amazon alul 282 l. Bujavica fu. az előbbitől keletre a Pakra m. 186 l. Ūj-Grabovac fu. a Subocka vize m. 148 l. Krivaj fu. amattól nyugotra 236 l. s nagy gyümölcs- és gabnatermesztéssel. Lipovljani fu. amazon alul 827 l., r. kath. templommal s igen nagy és termékeny, dombos és lapályos határral. Kraljevalika fu. a Pakra folyó egyik mellék-, Željan nevű ága m., amattól élnyugotra 719 l., várrommal és termékeny határral. Subocka fu. Novskától nyugotra a hn. patak m. 326 l., gör.-keleti templommal s igen termékeny határral. A falun alul a Subocka partján egy régi várromjai láthatók. Plesmo fu. amazon alul a Száva egyik mellékága m. 442 l. s termékeny, de részben mocsáros határral. Lonja fu. a kerületnek legnyugotibb szögletében a Lonja és a Száva összefolyásánál. Van 599 l., r. kath. temploma s nagy búza- és kukoricatermesztése. Sertést sokat hizlal és azzal kereskedik. A lakosok egy része jelentékeny halászatot űz.

4. Petrinjai kerület. A petrinjai kerület, mely az ez előtti első és második báni ezredeket foglalja magában, s az előbbivel szemben hatalmasan kiszélesedik, a gradiškai kerülettől nyugotra fekszik s északról Zágráb megye, nyugotról az ogulin-szlunai ezred, délről pedig Török-Horvátország által határoltatik. Kiterjedése 50.³⁵ □ mfd (vagysis 2771.²⁰, a magyar hivat. adatok szerint pedig 2776.⁶² □ kilometer) 129,590 lakossal. Alakja trapézhez hasonlít, melynek leghosszabb oldala az északi s legrövidebb a keleti. Felszíne általában hegyes jellemű kelet-

től nyugotnak haladó emelkedéssel. Nagyobb lapálya csak a Száva mentén van, mely a Száva és Unna összeömlési vidékén tágul ki legszélesebbre. Sokka kisebb a Kulpa lapálya Petrinjától északkeletre. Legjelentékenyebb hegyláncai: a Zrinj-hegység délen, mely a Glina folyótól kezdve a Kulpa legalsó folyásáig nyúlik nyugottól keletnek haladó irányban; csaknem derékszöget képez ezzel a Petrova-hegylánc, mely a Kulpától csaknem mindenütt a nyugoti határon húzódik északról dél felé egészen a Glina folyóig. Mindkettő alacsony erdős hegyes 850'-nyi közepes magassággal s mély és szűk völgyekkel. Amabban legjelentékenyebb bércek a Vranova glava (1508') Kosztajnicától nyugotra azon tul a Rudeša s ettől északra a Samarica (az 1947' m. Prisjeka tetővel), meg a Perekovac közel a Glina vízéhez; emebben a Petrovac (1602') Poljana és a Kokosmak magaslatok. Az ezek által közre zárt területet még alacsonyabb hegyek ágazzák be tulnyomólag délnek és délnyugotnak futó láncolataikkal. Vizei számosak. Első folyója a Száva, mely a Kulpa torkolatától nagy darabon a határt jelzi az északkeleti oldalon, a Lonja torkolatán alul azonban a kerület földjére lép s csupán egyik mellékága marad meg továbbra is s a határ mentén futva. Jasenovac alul azonban a főág is elhagyja a kerületet. Többi folyói mind a Szávába ömlenek s azok közül kiemelendőbbek: az Unna, mely Stanići falu tájától kezdve egészen a Török-Horvátország felőli határt jelzi s ez oldalról csupán a Sirovac nagyobb patakkal gyarapodik Dvor helységen felül. A többiek a Puska (felsőbb folyásánál Sunja), meg az északi határt mosó Kulpa, mely ismét a Petrinja, Glina, Golina és Trepuća nagyobb patakokat veszi magába. Említésre méltóbb tavai nincsenek, de mocsárjai terjedelmesek vannak a Száva mentén. Éghajlata szélsőségekre hajló mind a hőmérsékét, mind a nedvességi viszonyokat illetőleg, de levegője általában egészségesnek mondható. Földje eléggé termékeny, noha fele részben sincs gazdasági mivelés alatt. Elég jól megteremnek még itt a gabnanemek is, de legtöbbet természetnek kukoricát, hüvelyes veteményeket, zöldségféléket, bort és gyümölcsöt. Ropant erdőségei tömérdek fát szolgáltatnak. Faiskolák majdnem minden valamire való helységben találhatók, melyek a gyümölcsnemesítést igen előmozdítják. Epres kertek is nagy számmal vannak, Rétjei s

legelői igen terjedelmesek. Állattenyésztése nem mondható virágzóknak. Barom-, juh-, sertés- és kecskatenyésztése csak vidékenként jelentékeny. Házi szárnyasa sok van. Méh- és selyembogártenyésztést sok helyt és szép sikerrel űznek. Az ásványország szolgáltait itt vasat (a Petrovgora hegyben évenként 60 ezer mázsát), ólomércet (Zrinj-hegységben), rezet, kőszén (Tomica, Vranovina, Glina), sok féle haszonra való követ, gipszet s ásványos vizeket (Topusko) stb. Némi ipart és kereskedést csak a nagyobb helyeken űznek, noha a nép itt is szelvében űzi azon házi iparágakat, melyek az ő legközvetlenebb szükségeinek kielégítésére tartoznak. Jelentékenyebb forgalmi pontok Petrinja, Kosztajnica, Dubica és Jasenovac, melyek a török tartományokkal is sűrű érintkezésben vannak. A forgalmi eszközök itt pár jobb országúton kívül a Száva, Kulpa és Unna folyók. Távirói összeköttetése több irányban van. A lakosság csaknem tisztán szláv származású (szerbek, horvátok, uskokok, morlások stb.); egyéb nemzetiségűek igen csekély számmal vannak. Vallási tekintetben legszámosabbak a gör.-keletiek és r. katolikusok. A népnevelés nagyon hiányos. Népiskola összesen 70 van a kerületben. A kerület mai székhelye Petrinja. Említendőbb helységek:

Petrinja önálló hatóságú város és kerületi székhely Sziszechtől délnyugatra s 3 óra járásnyira, a Kulpa jobb partján, épen a Petrinja patak torkolatánál 3117 horv. l., r. kath. és gör.-kel. templommal, tanítóképzővel és alreáliskolával. Van itt törvényszék, járásbíróság, adó-, posta- és táviróhivatal, iparkamara, főhadparancsnokság, jelentékeny selyemtermelés, pálinkafőzés, élénk kis ipar, átviteli kereskedés és hajózás a Kulpán. Vásárai népesek szoktak lenni. Nagy és szép határában sok kukorica, gabna, gyümölcs és bor terem. Erdeje sok van. Ló-, barom- és sertésenyésztése tetemes. Ez előtt a II. báni végeznéd főtisztai karának volt a székhelye. **Drenčina** fu. Petrinjától ész.-keletre a Kulpa m. 105 horvát l. s nagy kukorica- és gyümölcsstermesztéssel. **Mošćenica** falu amazon alul a Kulpa m. 272 horv. l. s nagy szilvatermesztéssel és selyemtermeléssel. **Pračno** fu. az előbbi szomszédjában a Kulpa m. 274 horv. l. s jó határral. **Crneć** fu. amazon tul, de már a Száva m. 153 horv. l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. **Blinkik** ut falu a Száva m. 362 horv. l. s szép lapályos

határral, mely sok gabnát s kukoricát szolgáltat. Méhet és selyembogarat sokat tenyészt. **Komarovo dolnje** és **gornje** szomszédos faluk amattól délnyugatra 753 horv. l., r. kath. templommal s hegyes, völgyes szép határral. **Madjari** falu az előbbiektől délre s ugyanazon völgyben 267 horv. l. s nagy erdővel. **Bestrma** a falu amattól keletre 322 l. **Kinjačka** fu. odább keletre 219 horv. l. **Brdjani** fu. amazon tul 333 horv. l. s részben lapályos és termékeny határral, mely a Szávára hajlik. **Petrinci** falu 305 l. s szintén jó határral. **Drljača szétszórta** falu a Sunja vize m. 605 szerb l., gör.-kel. templommal s bor-, gyümölcs- és kukoricatermesztéssel. Erdeje nagy van. Sertésenyésztése jövedelmes. **Sunja** fu. a hn. patak m. 922 horv. l., róm. kath. templommal, postahivatallal s jelentékeny és termékeny határral, mely nagyobb részt lapályos. **Gradusa** falu amazon felül a Száva m. 319 horvát lakossal. **Selišće** falu amattól keletre a Száva m. 263 horv. l. s termékeny lapályos határral. **Bistrac** fu. szintén a Száva m. 225 horv. l. **Bobovac** fu. a Száva mellett 881 horv. l. s jelentékeny és jó lapályos határral. **Strmen** falu a Száva m. 824 horv. l. s jó, de részben mocsáros határral. Innen délnyugatra terjed a **Jastrebičko** polje nevű ingoványos lapály, mely roppant sok nádat, kákát és vízi madarat szolgáltat, s délen a szintén jó nagy **Ribansko** polje mocsáros lapálylyal olvad egybe. **Crkvenik** ok fu. a Száva m. 760 szerb l., gör.-kel. templommal, termékeny határral és nagy halászzattal. **Ivanjskibok** fu. a Száva m. az Illava torkolatával szemben 427 horv. l. s gabna- és kukoricatermesztéssel. **Puska** fu. a Száva bal partján s a hn. patak torkolatával szemben azon a nagy szigeten, mely az Illava torkolatánál kezdődik s majdnem Jasenovacig terjed. Van 866 horv. l. és jelentékeny, de nem nagyon termékeny határa. **Krapje** falu ugyanazon szigeten a Száva bal partján 1363 l., róm. kath. templommal s igen jelentékeny határral. A lakosok a gazdálkodás mellett nagy vessző- és gyékényfonást s halászatot űznek. **Drenovbok** falu a sziget déli szélén a Száva m. 955 l. s rével. **Jasenovac** mvs. a Száva bal partján, az Unna torkolatával átellenben. Van 2355 horv. és szerb lakosa, róm. kath. és gör.-kel. temploma, posta- és táviróhivatala, gőzhajóállomása, hajóépítése, búza-, kukorica-, gyümölcs- stb. termesztése, ha-

lászata s termény- és sertéskereskedése. Épen átellenben van vele az Unna torkolatánál Uštica fu. 1120 szerb l., görkel. templommal, nagy búza- és kukoricatermesztéssel, halászzattal, hajózással s kereskedéssel. Jóval alább esik innen dényugotra Dubica mvs. az Unna mellett s a Zrinj-hegység keleti végén. Van 3153 horvát és szerb lakosa, r. kath. és gör.-keleti temploma, posta- és táviróhivatala, hajózása, bor- és gyümölcsstermesztése, ropant nagy erdősege és fontos sertéskereskedése. Atellenben van vele a hn. török határerősség. Bačin fu. a Zrinj-hegység alatt s közel az Unnához 400 l. s jelentékeny határral. Alsó- és Felső-Cerovljani szomszédos faluk a Zrinj-hegység északi lejtőjén az előbbihez közel 343 és 125 l. s bortermesztéssel. Živaj fu. amattól ész.-nyugotra s ugyanazon hegység alatt 1002 l., r. kath. templommal, nagy határral s bor-, gyümölcs- és kukoricatermesztéssel. Utolica fu. amattól nyugotra a tulsó völgyben 488 l. s jó bor- és nagy szilvatermesztéssel. Slabinja falu az előbbtitől délre. a Zrinj-hegység déli odalán s közel az Unnához 636 l., gör.-kel. templommal, nagy erdővel s gyümölcs- és bortermesztéssel. Sertést s juhot is tenyész. Kostajnica önálló hatósággal bíró város az Unna m. s a Zrinj-hegység alján 2067 horv. és szerb lakossal. Van itt róm. kath. és gör.-keleti templom, polgári iskola, járásbíróság, adó-, posta- és táviróhivatal, határvár, első osztályú mellékvámhivatal, vesztelintézet s jelentékeny átviteli kereskedés kivált sertéssel és nyerstéményekkel. Határa szép és termékeny. Jó országút vezet innen Petrinjába. Panjani falu amattól északra a Zrinj-hegység északi aljában, a Sunja patak völgyében 33 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Majur fu. odább ugyanazon völgyben 407 l. s szép határral. Billovac fu. a Sunja vize m. 409 l. s kukorica- és gyümölcsstermesztéssel. Stubalj fu. a Sunja m. 357 l. Mráčaj fu. amannak szomszédjában 285 l. s erdős határral. Timarci fu. a szomszéd völgyben a Jastrebnica patak m., amattól délkeletre 423 l. s nagy sertéstenyészéssel. Utolica fu. amattól délkeletre 488 l. s jelentékeny erdős határral. Saš falu amazon felül 535 l. Sluinci fu. a Jastrebnica patak völgyén 268 l. Kostreši fu. ugyanazon völgyben 221 l. Popiči fu. amazon felül 155 l. Čapljani fu. a Jastrebnčko polje nyugoti szélén 155 l. s gabna-, kukorica-

s gyümölcsstermesztéssel. Staza falu amazon felül 370 l. s igen terjedelmes határral, melynek keleti része a Jastrebnčko polje lapályba olvad. Graboštani (Grabenstein) fu. amattól dényugotra a Sunja völgyén 242 l. Alsó-Hrastovac fu. amazon felül 405 l. s gör.-keleti templommal. Felső-Hrastovac fu. amazon tul 619 l., gör.-keleti templommal s jelentékeny és jó határral. Radojnaluka fu. a Sunja m. 106 l. Preveršac fu. amattól dényugotra, a Kostajnica-petrijnai országút m. 130 l. s várral. Umetić fu. ugyanazon út és a Sunja patak m. 151 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Knezovljani fu. amazon felül 205 l. Svinica fu. amattól ész.-keletre a szomszéd völgyben 710 l., r. kath. templommal, jelentékeny határral, sertés- és baromtenyészéssel. Felső-Gradusa fu. amazon felül 410 l. s görög-keleti templommal. Alsó-Gradusa fu. az előbbi mellett 162 l. s egy várral. Komogovina fu. amattól dényugotra, a Sunja patak és az országút m. 333 l. s gör.-kel. templommal. Bednik falu főlebb ugyanazon országútban 253 l., postahivattal s egy festői várral. Blinja falu ugyanazon útban 358 l., gör.-kel. templommal s erdős határral. Letovanci falu amattól jobbra 141 l. Petkovac fu. 120 lakossal. Moštanica fu. 394 l. s derek határral, Budičina fu. 385 l. Taboričić fu. a Petrinja patak m., Petrinja várostól délnek 265 l. s szép határral. Klinac fu. alább a Petrinja m. 139 l. s egy várral. Kraljevcani fu. ugyanazon völgyben 239 l. s postahivattal. Šušnjar fu. a Petrinja m. 872 l., görkel. templommal s derek és termékeny határral. Čremušnjak fu. amattól keletre 341 l., gör.-kel. templommal s nagy erdővel. Begovići falu a Sunja forrásvidékén 176 l. Mačkovo selo fu. közel a Petrinjához 403 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Gradacveliki fu. közel a Petrinjához 772 l., gör.-keleti templommal s nagy sertéstenyészéssel. Gradac mali fu. amattól dényugotra, a Bračina patak m. 1332 l., gör.-keleti templommal, nagy faüzlettel, sertés- és baromtenyészéssel. Innen dél felé esik a rengeteg erdőseggel borított Samarica-hegy. Lovča fu. a Vranova-hegység északi aljában amattól keletre 343 l. s fadénykészítéssel. Babinarićek fu. a Vranova-hegység alján amattól délkeletre 232 l., gör.-keleti templommal s bor- és

gyümölcsstermesztéssel. Velešnja dolnja fu. Kostajnicától ész.-nyugotra a Zrinj-hegység északi aljában 423 l. s derék határral. Velešnja gorinja falu az előbbi közelében 214 l. Čukur falu Kostajnicától nyugotra az Unna m. 162 l. s bor-, gyümölcs- és kukoricatermesztéssel. Sertést sokat tenyészt s azzal kereskedik. Volinja fu. az Unna m. 124 l. Sakanlije fu. amattól délnyugotra, az Unnára dülő hegyek közt 604 l., gör.-kel. templommal, igen jelentékeny erdős határral s ló-, marha- és sertéstenyéztéssel. Kuljani fu. alább az Unna m. 168 l. Golubovac fu. az Unna m. 159 l. Divuš fu. amattól nyugotra 105 l. s r. kath. templommal. Oraovica falu amattól északra 471 l. s termékeny, domboz határral. Lotine fu. amazon felül 194 l. Zrinj fu. amattól ész.-nyugotra, épen a Zrinj-hegylánc alján 657 l., róm. kath. templommal s nagy erdős határral. Rogulje fu. Zrinjtől délre 317 lakossal. Švrakarica falu amattól nyugotra a Budesa-hegy alján 254 l. Segestin falu Roguljetől délre 285 l. Draškovac falu amazon alul 169 l. Unčani fu. alább az Unna m. 283 l. Strugal fu. az Unna m. 238 l. Zaručica fu. az Unna m. 197 l. Dvor fu. az Unna m. közel a Žirovac patak torkolatához 704 l., gör.-kel. templommal, postás táviróhivatallal, nagy határral s élénk határkereskedéssel. Hozzá közel, a Žirovac patak torkolatánál épen Novi török várral szemben áll egy Kortat nevű határerőd. Grmušani fu. főleg a Žirovac völgyén 169 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Bešlinai fontos rézbánya telep postahivatallal. Trgove falu ugyanazon völgyben. Közéleben nagyserű vasbánya és hámor van, mely évenként 10—15 ezer mázsa vasat szolgált. Rujevac fu. amazon felül 868, gör.-keleti templommal s szintén vastelepekkel. Pedaj fu. amattól ész.-keletre 250 l. s derék erdős határral. Gorička főleg a Budesa-hegy alatt 831 l. s jelentékeny juh- és sertéstenyéztéssel. Grabovica fu. ugyanazon hegy alatt 178 l. Ljeskovac fu. amattól nyugotra a Stupica patak m. 357 l. s igen nagy erdős, hegyes határral, melyben kőszéntepek vannak. Stupica fu. amazon alul a hn. patak m. 375 l. s gyümölcsstermesztéssel. Gvozdansko fu. a Žirovac patak m. 390 l. s r. kath. templommal. Matievići falu Dvortól dél felé az Unna m. 102 l. Javornik kis telep amazon alul. Sta-

nići kis fu. az Unna m. 48 l. Dobretin fu. az előbbi m. 582 l. s gyümölcs- és bortermesztéssel. Innen délnyugotra van egy határerőd — Topota — épen azon a ponton, a hol az Unna e kerület földjére lép. Z ut falu a Topota erdőtől északra 366 l. s jó bor- és gyümölcsstermesztéssel. Jamnica fu. amazon felül 836 l. s jelentékeny erdős határral. Ljubina fu. az előbbtől ész.-nyugotra 653 l., gör.-kel. templommal, nagy erdős határral s juh- és sertéstenyéztéssel. Innen nyugotra esik a hn. határerőd, melytől le- és fölfelé igen sok őrház van a határon. Majdan fu. a Žirovac egyik mellékvölgyében 178 l. s nagy és erdős határral. Žirovac fu. a hn. patak m. s közel a török-horvát határhoz 166 l. s roppant nagy határral, melynek legnagyobb részét rengeteg erdőség borítja. Čavlovica fu. a Zrinj-hegylánc alján amattól északra 310 l. Brezopolje fu. amattól északra 870 l., gör.-kel. templommal, másodosztályú vámhivatallal s jelentékeny határral. Bojna falu a Perekovac-hegy alatt, a Glinica patak m. 897 l., gör.-kel. templommal, bor- és gyümölcsstermesztéssel s szép fekvésű várral. Oblaj fu. főleg ugyanazon hegy alatt 1147 l., gör.-kel. templommal s nagy kukorica-, bor- és gyümölcsstermesztéssel. Barom- és sertéstenyéztése, valamint kereskedése jelentékeny. Brestik fu. amattól keletre a Samarica-hegy alján 566 l. s igen nagy erdővel. Klasnić fu. ugyanazon hegy alján 1590 l., gör.-kel. templommal s nagy erdőséggel. Amazzal együtt sok sertést és juhot tenyészt. Dragotinci fu. amazon felül 288 l. Buzeta fu. amattól délnyugotra a hn. patak m. 803 l., gör.-kel. templommal s erdős határral. Prieka fu. a Buzeta patak völgyén 240 l. s kőszéntepekkel. Vrtlina (Vrtjina; Hajtić) fu. ugyanazon völgyben 401 l., gör.-keleti templommal s kőszénteleppel. Dabrina fu. 484 l. Maja fu. amazon felül 306 l., r. kath. templommal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. Dragotinja fu. a Bračina patak m. 585 l., gör.-kel. templommal s jó határral. Drenovac fu. ugyanazon patak m. 778 l. s gör.-kel. templommal. Martinović fu. a Bračina patak völgyén 398 l. s jelentékeny határral. Vlaović fu. ugyanazon völgyben 556 lakossal s gör.-kel. templommal. Brnjeuška fu. amattól északra 399 l. Luščani fu. amattól ész.-keletre 800 l., görög-keleti templommal, bor- és gyümölcsstermesztés- s barom- és sertéste-

nyésztéssel. **P e c k i** fu. amazon felül 352 l. **C e p e l i ſ** fu. Petrinjától délnek 133 l. **K r i ž** falu a petrinja-glinai országútban 226 l. s gabna- és kukoricatermesztéssel. **G o r a** fu. ugyanazon útban 695 l., róm. kath. templommal, postahivatallal s bor- és gyümölcsstermesztéssel. **M o k r i c a** fu. a **H u t t i n a** patak m. 1605 l. s igen jelentékeny határral, mely gabnaneműeket, kukoricát, bort és gyümölcsöt bőven szolgáltat. **B a r m o t** és sertést is tenyészt. **S l a n a** közel a **G l i n a** pataknak **K u l p á b a** ömléséhez 619 l. s gyümölcsstermesztés- és sertésenyésztéssel. **G l i n s k a p o l j a n a** fu. a **G l i n a** m. 676 l. **G r a b e r j e** fu. amannak szomszédjában 410 l. **M a r i n b r o d** falu amazon alul a **G l i n a** m. 282 l. **K i h a l c i** fu. a **G l i n a** m. 102 lakossal. **P r e k o p a** fu. a **G l i n a** m. 184 l. **J u k i n a c** falu a **G l i n a** m. 404 l. **M a j s k e p o l j a n e** fu. amannak szomszédjában 855 l., gör.-kel. templommal s kukorica-, bor- és gyümölcsstermesztéssel. **G l i n a** mvs. a hn. folyó m. 1542 l., r. kath. és gör.-kel. templommal, járásbíróssággal, adó-, posta- és táviróhivatallal, pálinkafőzéssel, sok kis iparossal s élénk kereskedéssel. **M a r h a**- és sertésenyésztése jelentékeny. **H a t á r á b a n** a **G l i n a** völgye szép kis lapály-lyá tágul. Ez előtt ez volt az I. báni vég-vezred székhelye. **F e l s ő - S e l i ſ t e** fu. **G l i n á n** alul 428 lakossal. Épen mellette van **A l s ó - S e l i ſ t e** fu. 257 l. **S i b i n e** fu. a **B u z e t t a** patak m. amazonok alul 320 l. **S k e l a** falu amattól nyugotra a **G l i n a** vize m. 259 l. **T o p u s k o** fu. a **G l i n a** m. 500 l., r. kath. és gör.-kel. templommal, híres és látogatott ásványos meleg fürdővel, posta- és táviróhivatallal. **E r d ő s**, hegyes környéke igen kies. Látható itt közel a **G l i n á**hoz egy magaslaton egy festői várrom is. **T o p u s k o t**ól csekély távra a hegyek közt egy nagyszerű vas-hámor van, mely évenként 60 ezer mázsa vasat szolgáltat. **V e l i k a - V r a n o v a** fu. a **G l i n a** tulsó (jobb) partján 316 l. **S z o m s z é d o s** vele **M a l a - V r a n o v i n a** fu. 333 l. **P o n i k v a r i** fu. a **G l i n a** m., **T o p u s k ó n** alul 1009 l. s jelentékeny határral. **S t a r o s e l o** fu. a **G l i n a** m., közel a török-horvát határhoz 827 l., igen szép határral s élénk állattenyésztéssel. **P e r n a** fu. a hn. patak m., s a **P e t r o v a g o r a**-hegy-lánc alján 1004 l., gör.-kel. templommal, nagy erdős határral és várommal. **B l e t u ſ a** falu **T u p u s k o t**ól észak-nyugotra a **P e t r o v a g o r a** alján 837 l., gör.-kel. templommal, nagy erdős határral s barom-, sertés- és juhtenyésztéssel. **Č e m e r n i c a**

fu. **G l i n á t**ól nyugotra a hn. patak m. 1088 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s jelentékeny fa-, pálinka- és sertéskereskedéssel. **V r g i n m o s t** fu. amattól nyugotra a **T r e p č a** patak m. 384 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s kőbányával. **P o d g o r j e** falu a **P o l j a n a**-hegy északi alján 494 l. s faüzlettel. **S l o v s k o p o l j e** fu. a kerület nyugoti szélén a **K o k o s m a k**-hegy alatt 1175 l., gör.-keleti templommal, nagy erdős határral s barom-, sertés- és juhtenyésztéssel, **B r n j a v a c** fu. **V r g i n m o s t**on felül 350 l. **K o z a v a c** fu. a **T r e p č a** patak m. 383 l. **B u k o v i c a** fu. amattól délkeletre a szomszéd völgyben 473 l. **Š a t o r n j a** fu. **G l i n a** városhoz közel a **Č e m e r n i c a** patak völgyén 626 l. s termékeny szép határral. **A l s ó - T r s t e n i c a** falu 612 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. **F e l s ő - T r s t e n i c a** fu. 194 l. s nagy erdővel. **A l s ó - S e l k o v a c** fu. **G l i n á t**ól ész.-nyugotra 276 l. **F e l s ő - S e l k o v a c** fu. ama mellett 260 l. **V e l i k a - S o l i n a** fu. amazonok felül 533 l. s jelentékeny határral. **S t a n k o v e c** fu. amazonok felül a **K u l p a** m. 353 l. s róm. kath. templommal. **G r a č a n i c a** fu. amattól nyugotra a **G o l i n j a** patak völgyén 535 l. s derék határral. **S l a t i n j a** fu. a **G l i n j á n a k** a **K u l p á b a** ömlésénél 383 l. s kukorica-, bor- és gyümölcsstermesztéssel. **B u č i c a** fu. a **K u l p a** m. 757 l., r. kath. templommal s szép és termékeny erdős határral. **I l o v a č a k** fu. a **K u l p a** m. 425 l. **T r e p č a** fu. a hn. pataknak a **K u l p á b a** ömlésénél 169 l. **Č r e m u ſ n i c a** fu. a **T r e p č a** vize m. 606 l., gyümölcsstermesztés- és pálinkafőzéssel. **G o l i n j a** fu. a hn. patak m. 533 l. **B o v i č** fu. amattól nyugotra 585 l., gör.-kel. templommal, kukorica- s gyümölcsstermesztés-, pálinkafőzés- és sertésenyésztéssel. **K i r i n** fu. a **T r e p č a** patak m. amattól nyugotra 1008 l., gör.-kel. templommal s jelentékeny és termékeny határral. **S l j i v o v a c** fu. a **T r e p č a** patak m. 530 lakossal. **S t i p a n** fu. amattól észak-nyugotra 472 l. s gör.-kel. templommal. **D u g o s e l o** fu. amazon felül 787 l., nagy határral, gabna-, kukorica- és gyümölcsstermesztéssel s barom- és sertésenyésztéssel. **S r e d i č k o** falu a **K u l p a** m. 242 l. **L a s i n j a** fu. amattól ész.-nyugotra a **K u l p a** m. 776 l., r. kath. templommal s igen nagy erdős határral, melyen nagy barom-, sertés- és juhtenyésztést üznek. **S a v a n y ú v i z e** legjobb s legbővebb forrásút a kerületben. **S e l n i c a** fu. amattól délre 351 l. **K o v a č e v a c** fu. közel a **K u l-**

pához a kerület ész.-nyugoti szögletének 1249 l. s nagy barom- és sertésenyésztésével. Faüzlete jelentékeny. M o r a v c i f u amazon alul 440 l. s nagy erdővel.

5. Az ogulini-szluini kerület. A volt ogulini és szluini ezredékből egyesített ezen kerület a petrinjai kerülettől nyugot- és délnyugotra foglal helyt úgy, hogy észak felől Zágráb és Fiume megyék, nyugotról Fiume megye és az adriai tenger, délről a likka-otocaci kerület, keletéről pedig a petrinjai kerületen alul Török-Horvátország által határoltatik. Alakja trapézhez hasonlít, melynek leghosszabb oldala a keleti, legrövidebb pedig a nyugoti. Kiterjedését a magyar hivatalos adatok 3984.⁵¹, a horvát hivatalos adatok pedig 41557.⁷² □ kilométerre (75.5 □ mfd) teszik, míg a népesség számát egyezőtleg 158,345 léleknek mondják. Felszine általában hegyes, még pedig úgy, hogy az északkeleti kisebb részét (a volt szluini ezredei) tulnyomólag alacsony hegyek — a Petrova gora és annak ágazatai — borítják, míg többi részén a Kapella-hegység szirtes kopár bércei ágaznak el magas és szövevényes láncolataikkal. A kettő közt körülbelül a Szluintól északnak Károlyváros alá futó Korana folyó vonja meg a határt, noha a Korana balpartján is csekély magasságú hegyek emelkednek mintegy a József-útig, melyek nem oly rideg karst-képződésűek még, mint a tulajdonképeni Kapella-hegység, melynek rideg nagy részt erdőtlen közei részint fenföldekké, részint üst- és teknőszerű zugvölgyekké fejlődtek, s többnyire szőrnyen kietlenek, terméketlenek és lakatlanok úgy, hogy kivált a tenger felé néhol mértföldekre sem található emberi lak. A Kapellának fő-ágai jobbára párhuzamosan futnak a tengerpart vonalával, tehát ész.-nyugotról délkelet felé, míg a szluini alacsony hegyek gerincei csaknem egészen a délvonalak irányát követik s egymástól többé-kevésbé kies és vízben eléggé bővölködő völgyek által vannak elválasztva. Amott legkiválóbb bércek (Fiume megyétől befelé) a Veliki-Bitoraj, Szamar és Vicszoka-Kosza az észak-nyugoti széleken; belebba a Bjelolascica (4850') erdős bérc s attól keletre a Klek, Ogulini város irányában; jóval alább a Miškovica s délen a Klanac és Skamnica stb.; emitt legtekintélyesebb maga a tulajdonképeni Petrova gora (1602') a petrinjai (vagy báni) határon. Vizei a tengerparti apró patakok kivételével mind a Kulpa felé sietnek, mely

az északi határt mossa egy darabon. Jelentékenyebb ily mellékfolyók (kelettől számítva) a Glina, Trebinja, a Korana, mely a kerületnek legjelentékenyebb saját folyója, egész hosszában (és elég bő vízzel) végig futván a kerületet, aztán ennek legnagyobb mellékfolyója (balról) a Mresnica s végre a Dobra. A Kapella által borított területen többnyire csak bővő patakok találhatók, de azok is csekély számmal. Tavai és forrásai is vannak, de jelentéktelenek. Legtekintélyesebb vize a tenger, mely azonban oly hozzáférhetetlen sziklás partokat mos, melyeken nem hogy kikötők, de még apró halász faluk is alig találhatók. Az éghajlat felette szélsőséges, kivált a nyugoti nagyobb részén s még a tengerpart mellékén is zordon; a Korana folyó és a Petrova gora-hegy közén azonban egyenletesebb, szelidebb s minden élő szervezetre nézve általában kedvezőbb. A Kapella rémes bérceit még ijesztőbbekké teszi az e részen már javában uralkodó bura (bura), melynek féktelen dühöngését csak a déli szelek (sirocco) mérsékelik némileg. A levegő általában tiszta, de a benszülöttkre nézve sem kifogástalanul egyszéges. Eső bőven jár, kivált az éjnapegylenőség idején, de ritkán áldásos; nyáron azonban olykor hónapokig sem kap a szomjú s nagyobb részt különben is köves föld egy szem esőt. A föld csak a volt szluini ezredben mondható többé-kevésbébb termékenynek. A volt ogulini ezred lakosai csak szigetenként foghatnak mivelés alá egy-egy árab földet, de előbb azt is meg kell menteniük a rajta heverő kőtörmeléktől, mit az élelmes határőrök jobb eredményt érdemlő türelemmel s nehéz munkával évről-évre meg is tesznek. A termékek nagyobbára itt is azok, melyek az előbbi kerületekben, csak hogy sokkal szerényebb mérvben jönnek elő úgy, hogy a lakosság kenyérbéli szükségét csak bevitel útján lehet kellőleg fődozni. Gabbanemű, kukorica s hüvelyes vetemény stb. legtöbb a Korana völgyén terem, szőlős s eperfa pedig a partmelléken, hol a déli gyümölcsök közül egyik sem tenyészik oly sikeresen, mint például f ő n t e b b a Vindol völgyén. Jegelő és erdőség aránylag bőven van, noha a Kapellának nyugoti lejtői és magasabb ormái csaknem általában növényzet nélküliek. Az állatország is szegénynek mondható. Keleten több sertést, barmot és lovat, nyugoton több juhot, kecskét, öszvért stb. tartanak. A méh- és selyembogártenyésztés legélén-

1) Vajsa a Kletk, Karbassac és Kuganik völgyét kivéve egy völgyen, Kret 1 m. var. tagjalakkal. Franjevac Benedek építette a XVI. sz. elején. A helyet azelőtt Vucaja Iamának hitték. E várat főleg a Gemjancin és Mestretov az Krajnábba vették át védelmére építhették. Mindegyik a völgy alatt egy barlang van, melybe a Gyula-folyó önlök s Dobra név a. j. ki belöle egy más barlang magában a 337 vanban. A Medvedica sündin a Dobra barlangja a 1 rajon időben vagy 300 lépésre járható. — 1779. elhívték gr. Franjevac Márton épít. 2) Opatana szög ei nagy göd. keménylőn az a Kórana völgyén meg a tengerpartok. Vadakban a rengeteg erdő legéggé bővülködnek, noha a határvidéki vadász-szabadság mellett, meg azért, hogy a ragadozókra jutalmak is vannak kitűzve, a vadak egyre fognak. Leggyakrabban látható a nyúlón kívül farkas, medve, hiuz, vadmacska, olykor szarvas, őz és vaddisznó is. Az ásványország ad itt vasat (Vojnić), haszenet, mészkövet, gipszet s egyéb közönszóra való követ. Ásványos vize kevés van. Ipar és kereskedelem nagyon kezdetleges. Legélénkebb a forgalom a török-horvát határon. Az egy szál vasút, mely Károlyvárostól Ogulinon át Fiuméba fut, csak épen hogy érinti e kerületet. Útjai leginkább a keleti részen vannak nagyobb számmal; a nyugoti részen legfontosabb a József-út, mely Károlyvárostól Zengbe nyúlik. A nép általában szláv eredetű (szerb, horvát, uskok, morlak stb.); egyéb nemzetiségű igen kevés van. A népnevelés igen hiányos. A népiskolák összes száma csak 77 (tehát csaknem egy □ mfdnyire területen egy); pedig az önálló községek száma mintegy 120; az önálló és kapcsolt községeké meg együtt épen 500 felé jár. Vallásra nézve a lakosok leginkább r. katolikuskok és gör.-keletiek. A kerület mai székhelye Ogulin. Említendőbb helységek:

Ogulin mvs. és a kerület székhelye Károlyvárostól délnyugotra s mintegy 6, Fiumétől pedig keletfelé s mintegy 8 1/2 mfdnyire a m. áll. vasút és a Dobra vize m., mely a városon túl a föld alá búvik. Van 2459 horvát lakosa, r. kath. temploma, polgári iskolája, többféle kis iparos a átviteli kereskedelme. Itt székel a kerületi főhatóság, egy törvényszék, járásbíróság s egy főhadparancsnokság. Vasúti állomása. Vásárai látogatottak. Környéke komor, de vadregényes tekintetű. Erdejé s legelője sok van. **Szent Péter fu.** Ogulintól ész.-nyugotra a Dobra vize s a vasút m. 622 horv. l. s erdős, bérces határral. **Hreljin fu.** odább a Dobra és a vasút m. 296 l. **Gomirje fu.** a Dobra és a vasút m. a zordon Viszoka-Kosza hegyaljában 1324 l., gör.-kel. templommal, vasúti állomással, erdős, bérces határral, juh-és kecske tenyésztéssel és fajparral. **Ponikve fu.** amattól észak-keletre a Fiume megyei határon 758 l., gör.-kel. templommal s bérces, erdős határral. **Popovoselo fu.** Ogulintól északra, közel a Fiume me-

nyésztéssel. **Otok fu.** Ogulintól délkeletre a Mresnica patak és a vasút m. 528 l., r. kath. templommal s baromtenyészéssel. **Oštarja fu.** ugyanazon patak és a vasút m. 1618 l., r. kath. templommal, baromtenyészéssel s füzlettel. **Skradinik fu.** a József- és a vasút m. 667 l. **Tounj fu.** a József- és a vasút m. amattól északnak 1142 l., r. kath. templommal, német iskolával, posta és táviróhivatallal, vasúti állomással s egy nevezetes barlanggal. **Zelenac fu.** amazon felül 482 l. s postahivatallal. **Potok fu.** amannak szomszédjában 468 l. **Gerovo fu.** az előbbin felül 221 l. **Dubrave fu.** a József-út m. amazoktól északra 1813 l., gör.-kel. templommal, gabna-, kukorica- és gyümölcsstermesztés- s baromtenyészéssel. **Generalskistof fu.** főlebb a József- és a vasút m. 314 l., r. kath. templommal, posta és táviróhivatallal s vasúti állomással. **Tržič (Tounjski-) fu.** közel az előbbihez 1612 l., gör.-kel. és r. kath. templommal s élénk mezőgazdasággal. **Primišlje gornje fu.** 1364 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s nagy határral. **Gorica kis fu.** a Mresnica patak és a József-út m. 38 l. **Seke sinobrdof fu.** ugyanazon patak m. a közel a vasúthoz 64 l. **Dugaresa fu.** a Mresnica patak és a vasút m. Károlyvárosához közel 273 l., vasúti állomással s jelentékeny és jó határral. **Svarčagornja, dolnja és mala szomszédos faluk** Károlyvároson alul 183, 296 és 225 lakossal. **Udbinja fu.** a Korana folyó m., közel annak torkolatához 147 l. **Mostanje fu.** amazon alul a Mresnicának a Koranába ömlésénél 363 l. s bor- és gyümölcsstermesztéssel. **Turan (Thurn) fu.** a Korana m. 536 l. s jó határral. **Kamenisko fu.** amattól észak-keletre, közel a Kulpához 362 l., r. kath. templommal s gabna-, kukorica-, gyümölcs- és bortermesztéssel. **Glibokibrod** odább keletre a Kulpa m. 479 l. s halászat. **Ribari fu.** amattól észak-keletre a kerület legészak-keletibb pontján, közel a Kulpához 248 l. s gyümölcsstermesztéssel. **Lipje fu.** amazon alul 262 l. **Moravci fu.** a báni határon a Huttinja patak m. 233 l. **Popovićbrdof fu.** 246 l. s jó határral. **Trebinja gornja fu.** amattól délnyugotra a hn. patak m. 411 l. s jelentékeny erdős határral. **Sertést és juhok tenyészt.** **Trebinja dolnja fu.** amazoktól délnyugotra a Trebinja patak m. 538 l., r. kath. tem-

plommal s jelentékeny és jó határral. Klipinobrdó fu. amattól délkeletre 164 l. Ivankovič fu. a báni határon 209 l. s juhtenyésztéssel. Innen délre van egy kalugyer-zárda. Mandić fu. amattól délre 228 l. Utinja és Vrelo szomszédos telepek a Kokosnak hegy alatt 43 l., gör.-kel. templommal s nagy erdős határral. Ključar fu. a Petrovagora hegység alatt a glina-vojnići országút m. 151 l. Vojnić fu. amattól nyugotra 350 l., gör.-kel. templommal, postahivatallal s nagy erdős határral, melyben egy jelentékeny vasbányát mivelnek. Hámorai is vannak. Radmanovopoljana fu. amattól nyugotra 104 l. Poljana fu. amazokon alul a Petrova gora alján 161 l. Miholjsko fu. amattól nyugotra 574 l. s jelentékeny juh- és sertés-tenyésztéssel. Buničselo fu. amazon felül 163 l. Peričselo fu. 76 l. Kuplensko fu. Vojnićtól délnyugotra 702 l. s derék határral. Kolaric fu. a vojnič-károlyvárosi úthoz közel 322 l. s gör.-kel. templommal. Grabovac fu. amattól ész.-nyugotra 222 l. Kokirevo fu. 107 l. Okič fu. amazon felül 251 l. Brezova glava fu. közel a Koranához 256 l. Zastanje fu. jóval fölébb közel a Korana patakhoz 242 l. Cerovac fu. a Korana m. 412 l. Alsó- és Felső-Velemérić szomszédos faluk a Korana m. 170 és 263 l. Koranskibrieg fu. a Korana m. 179 l. Allakovac fu. amazon alúl 127 l. Barilović fu. amattól nyugotra a Korana m. 445 l., postahivatallal s jelentékeny gyümölcsstermesztés és pálinkafőzéssel. Leskovac fu. amattól ész.-nyugotra 225 l., r. kath. templommal s szép határral. Novaki fu. az előbbi szomszédjában 213 l., s erdős határral. Siča fu. amazon alul 197 l. Cerovac fu. amattól ész.-nyugotra közel a Mresnica patakhoz 297 l., r. kath. templommal s jelentékeny bérces, sziklás határral. Skradolnji fu. a Korana völgyén 280 l., gör.-kel. templommal s derék határral. Petruninjšelo fu. amazon alúl 94 l. Perjasica dolnja fu. a Korana völgyén 242 l., r. kath. és gör.-kel. templommal s nagy és részben termékeny határral. Perjasica srednja fu. amattól délnyugotra 26 l. Koranskoselo fu. a Korana m. 228 l. Dvorisće fu. a Korana m. 77 l. Veljun fu. a Korana m. 516 l., gör.-kel. templommal s jelentékeny erdős határral. Miloševac fu. amattól ész.-nyugotra 116 l. Točak fu.

az előbbi szomszédjában 245 l. Malakosa fu. a Mresnica m. amattól délnyugotra 128 l. A falun felül ott, hol a Mresnicával a Toninčica patak egyesül, egy várom látható. Kamenica fu. a Toninčica patak m. 786 l. s erdős határral. Kuzma fu. Veljun szomszédjában 184 l. Horvát-Blagaj fu. a Korana m. 388 horv. l., r. kath. templommal s nagy erdős határral. Szerb-Blagaj fu. amazon felül 197 szerb l. Bandinoselo fu. a Glina m. amannak közelében 132 l. Klokoč fu. a Glina m. 583 l., gör.-kel. templommal, várommal és baromtenyésztéssel Brusovača fu. amattól ész.-keletre 391 l. s váromladdékkal. Širokarička fu. közel a Glinához amazon alul 324 l. s jó határral. Mračel fu. a Glina s a török-horv. határ m. a Petrova gora aljában 247 l. Buhča fu. a török-horvát határ m. 791 l. s jelentékeny határral. Radoviča fu. a Puserica patak völgyén, Cetintől északra 1632 l. s nagy juh- és sertés-tenyésztéssel. Glina dolnja fu. amattól nyugotra a Glina patak forrásvidékén 128 l. kik élénk kereskedést űznek. Paulovac fu. a Korana m. 314 l. Alsó-Vikišić fu. a Korana m. 220 l. Felső-Vikišić fu. ugyanazon völgyben 112 l. Tobolič fu. amazoktól nyugotra a Mresnica patak m. 828 l. gör.-kel. templommal és jelentékeny határral, mely részben már nagyon kősziklás. Oblajac fu. amazon alúl 254 l. és kövecses határral. Felső- és Alsó-Taborište faluk a Korana m. 227 és 192 l. Szluin v. Slunj mvs. és főparancsnoksági székhely a Korana vize m. 308 l., r. kath. templommal, járásbirósággal, adó-, posta- és táviróhivatallal. Van egy régi, de nem nagy vára s egy magtára, mely nemcsak a városra, hanem környékére nézve is igen fontos. Van némi ipara s kereskedése. Jelentékeny, de részben köves határa csak gyér termékenységgű. Vásárai élénkek szoktak lenni. Marindolskobrdó fu. amattól ész.-keletre 172 l. Miljevac fu. amazon túl 134 l. Cetin fu. és határerősség Szluintól keletre 165 l., gör.-kel. templommal, helyőrséggel s élénk határkereskedéssel. Tőszomszédjában van Cetinskivaroš fu. 1197 l., jelentékeny erdős határral, kukorica- és gyümölcsstermesztéssel s határkereskedéssel. Ezekből északra van Vališselo fu. a török-horvát határon 667 l., r. kath. templommal, postahivatallal, jó határral s kereskedéssel. Begovac fu. Cetintől délre

529 l. s élénk határkereskedéssel. Kr n š k o v a č a fu. amazon alúl 990 l. s igen nagy határral, melyben sok erdő és legelő van. Barmot, juhot és sertést bőven tenyész. S e l i š t e fu. amattól ész.-nyugotra a Korana m. 222 l. L a d j e v a c g o r n j i fu. amazon alúl 667 l., r. kath. templommal s jelentékeny határral. L a d j e v a c d o l n j i fu. az előbbi közelében 460 l., zárdával és erdős hegyes határral. Z b i e g fu. amattól nyugotra 517 l. s barom- és juhtenyésztéssel. S l u j n č i c a fu. Szluintól délre 497 l. s gör.-kel. templommal. B r o č a n a c fu. amazon alúl 513 l. M o č i l a g o r n j a fu. amattól délnyugot felé 849 l. s gör.-kel. templommal. B r e z o v a c fu. B r o č a n a c tól délkeletre 504 l. A l s ó - T u r j a n fu. az előbbi szomszédjában 491 l. F e l s ő - T u r j a n fu. a Korana m. 495 l. s jelentékeny erdős határral. Baromtenyészést üz. K o r a n s k i l u g fu. a Korana m. a török-horvát határon 228 l., kik határkereskedést üznek. M a š r i n a fu. a hn. hegy alatt amattól délnyugotra 483 l. s barom- és juhtenyésztéssel. Ó - K r š l j e fu. amattól délre 805 l. s baromtenyésztéssel. R a k o v i c a fu. Ó - K r š l j é től délnyugotra 756 l., r. kath. templommal s postahivatallal. G r a b o v a c az előbbi szomszédjában 403 l. D r e ž n i k fu. amazon alúl a Korana m. 874 l., r. kath. templommal, járásbírsággal, postahivatallal s erős várkastélylyal. S a d i l o v a c fu. alább a Korana m. s közel a török-horvát határhoz 758 l. s gör.-kel. templommal. V a g e n a c g o r n j i fu. alább a török-horvát határ m. 610 l., r. kath. templommal s határkereskedéssel. S m o l j a n a c fu. amattól ész.-nyugotra 793 l. s bérces, erdős határral. Innen délnyugotra vannak a plitvicai nevezetes tavak. T r ž i c k i s fu. amattól észak-nyugotra. J e s e n i c a fu. amattól ész.-nyugotra egy tó m. a Kis-Kapella-hegylánc alján 1024 l., gör.-kel. templommal, s barom- és juhtenyésztéssel. B e g o v a c fu. amazon túl ugyanazon hegység alján 200 l. B l a t a fu. amattól északra 334 l. J e z e r o fu. amattól ész.-kel. 593 l., s erdős határral. L a p a t fu. amához közel 305 l. P l a s k i fu. amattól nyugot felé a Dresullia eltünő patak m. 1395 l., gör.-kel. és r. kath. (székes) templommal, zárdával s postahivatallal. Itt szélre többnyire a károlyvárosi gör. n. e. püspök, kinek derék palotája van itt. A falun alul egy várom látható. A Dresullia völgyét meredek sziklás hegyek környezik; de

aránylag eléggé kiesnek mondható az. Latin fu. amattól északra 687 l. s erdős határral. O b l a j a c fu. az előbbitől kelet felé 254 l. T o b o l i c fu. amazon felül a Mreznica patak m. 828 l., gör.-kel. templommal s derék határral. T r o j v r h fu. az előbbitől nyugotra 402 l. s nagy erdőséggel, M u n j a v a fu. amattól ész.-nyugotra, közel a József-úthoz 328 l. s gör.-kel. templommal. J o s i p d o l (Josefsthal) fu. amazon felül a József-út m. 672 l., r. kath. templommal, postahivatallal s barom- és juhtenyésztéssel. A l s ó - Z a g o r j e fu. amattól ész.-nyugotra 524 l. F e l s ő - Z a g o r j e fu. amattól délre 679 l., r. kath. templommal s nagy erdőséggel. S a l o p e k s e l o fu. amattól keletre a József-út m. 384 l. C e r o v n i k fu. alább, a József-úttól keletre 503 l. s r. kath. templommal. F e l s ő - M o d r u š fu. a József-út m. 812 l. s r. kath. templommal. Nevezetes a róla címzett r. kath. püspökségről, mely a zengivel egyesítettet. A l s ó - M o d r u š fu. amattól keletre 612 l. K u n i c fu. A.-Modruštól dél-keletre 613 l. s erdős, bérces határral. Ezen a tájon végződik a Nagy- és kezdődik a Kis-Kapella. R a z v a l a fu. jóval alább a József-út m. 125 l. G e z e r a n e fu. a József-út m. 614 l. r. kath. templommal, s postahivatallal. Határa bérces, erdős. Barom- és juhtenyésztést üz. S t a j n i c a fu. amattól dél-keletre 614 l., r. kath. templommal, s nagy és bérces határral. J e l v i c a fu. Jezeranetől délre a József-út m. 564 l. V e l i k i k u t fu. amattól délre 306 l. M a l i k u t fu. ama mellett 596 l. s bérces, kősziklás határral. L i p i c a fu. az előbbitől keletre 380 l., r. kath. templommal, s zordon határral. L e t i n a c fu. amattól délnyugotra a Skamunica bérc alatt 796 l. s r. kath. templommal. P l a š č i c a fu. amattól nyugotra 484 l. B r i n j (Bründl) fu. odább a József-út m. 1914 l., r. kath. templommal, járásbírsággal, postahivatallal, s vadregényes és termékeny határral. K r i ž p o l j e fu. Brinjen felül a József-út m. 464 l. s r. kath. templommal. K a m e n i c a fu. az előbbitől ész.-nyugotra 786 l. s vad erdős határral. G o s t o v o p o l j e fu. Kamenicától ész.-nyugotra 194 l. Szomszédos vele I v a k u š a fu. a Miškovica nevű bérc alatt 253 l. A Miškovica bércen túl, innen észak felé esnek egy sorban F e l s ő -, K ö z é p - és A l s ó - D r e ž n i c a nevű falvak, melyek közül az elsőnek 425, a másodiknak 754, s a harmadiknak 1789 lakosa van.

*1) Alkötés a labirintus idejében evvel a mara i' Carbania völgységi utah, 1689. Keri aht
 rajjelendő; melyen az idevontak népesség a mara alkötés helyére költözökölt. A va-
 1244. a maraegyei aronban egyetér aronban ei völg. ösege. 2) Brinje, ref városokk aljma
 lovo lagon.*

Az utóbbi egy gör.-kel. templommal is bir. Jelentékeny terület tartozik hozzájuk, melyet a Nagy-Kapella vad s részben erdős ágai borítanak. J a s e n a k fu. Ogulintól nyugotra a Klek-hegység alatt 400^l, gör.-kel. templommal, s roppant bércecs, kösziklás és erdős környékkel, mely már leginkább csak juh- és kecskelegeltetésre alkalmas. Ugy áll itt e helység egy völgykatlanban, mint valamely magános sziget a tengerben. A legközelebbi helységbe is csak több órányi úttal és nehéz járatú köves ösvényeken lehet innen eljutni. V i t u n j fu. amattól ész.-keletre a Klek-hegység tulsó aljában 860 l., kik leginkább kőművességből, juh-, kecske- és öszvértenyésztésből élnek. Tuk fu. amattól nyugotra s nagy távra a Fiume megyei határ m. a Samar-hegy alján, Mrkopalj fiumei m. város közelében 161 l., s kecske- és juhtenyésztéssel. L e d e n i c e fu. a Nagy-Kapella nyugoti lejtőjén közel a tengerhez s a Fiume megyei határhoz 827 l., s r. kath. templommal. Kopár bércek és köszalák által környezett határában némi bor-, gesztenye- és mandolatermesztést üznek. P o v i l e fu. amattól délnyugotra a tenger m. 618 l., kik többnyire halászat és hajózásból élnek, de bort, gesztenyét, mandolát, söt fűgét, citromot, narancsot is természetnek. A falun kívül egy várkastély látható. K o m p o t e fu. amazon alúl s közel a tengerhez 1049 l., r. kath. templommal, bor- és némi déli gyümölcsstermesztéssel s selyembogár-, barom- és juhtenyésztéssel. Hozzá vannak kapcsolva a közeli Mrzlidol és Alan helységek, melyek közül az előbbi falu 674 l., a másik azonban csak néhány lakossal bíró telep. Kriviputtól mind a kettő kelet felé esik a kriviputi hegy tulsó (keleti) aljában. Környékük rideg, bércecs, de nem erdőtlen. S k a l i č fu. Mrzlidoltól ész.-keletre a Miškovica-hegytömeg aljában 460 l., s barom- és juhtenyésztéssel. Szomszédos vele T u ž e v i č fu. 617 l., s nagy erdővel és baromtenyésztéssel. Alább van V o d o t e č fu. 651 l., kik szintén juh- és baromtenyésztést üznek. V o j v o d ű a fu. amattól d.-ny. a tulsó völgykatlanban 538 l., nagy erdővel s némi bor- és gyümölcsstermesztéssel. L u č a n i fu. amattól dély.,

Brinjehez közel, 477 l. gör.-kel. templ., bor- és gyümölcsstermesztés-, s juh- és selyembogártenyésztéssel. P r o k i e fu. Brinjtől dély., a József-út m. 1278 l., kik bor- és gyümölcsstermesztést, selyembogár-, juhtenyésztést, és kereskedést üznek.

6. A Ijka-otočaci vagy gospići kerület

az ogulin-szuini kerülettől délre esik, s nyugoton az adriai tengerrel, délen Dalmáciával, keleten pedig Török-Horvátországgal határos. Alakja tompa háromszöghöz hasonló, melynek átfogóját a Velebit-hegylánc vonala képezi. Kiterjedése horvát adatok szerint 107.⁹³ □ mfd (vagy 5945.⁹³ □ kilom.). magyar hivatalos adat szerint pedig 5832.³¹ □ kilométer, míg a lakosság száma mindkét adat szerint 177,489 lélek. Felszine általában igen hegyes, kietlenül zordon és vad tájakkal. Legnagyobb hegyeségei: a Velebit, mely Zengg vidékéről a Vratnik-hegyből indul ki s Karlopagoig déli, onnan pedig a Zermagna (Zermanja) folyó forrásvidékeig délkeleti irányban fut mindentűt párhuzamosan, előbb a szomszéd tengerrel, aztán pedig a Zermagna völgyével. Ezzel átellenben a keleti határok közelében főleg a Kis-Kapella, alább pedig az annak folytatásaul tekinthető Plješivica-hegység foglal helyet, mely utóbbi a Zermagna forrásvidékén egészen megközelíti a Velebitet, hogy azzal együtt a közre fogott fenföldet bezárja. Tömeg és magasság tekintetében e két fő hegyvonalegyiránt igen tekintélyes, vadság tekintetében azonban a Velebit tulszárnyalja a horvát végvidék valamennyi hegyeségét. Nyugoti lejtők, mint már fentebb is mondatott, egészen a tenger széleig hatoló meredek, kopár és borzasztóan szakadékos sziklaromokból állanak, melyeken egy-egy vad bokor is csak nagy ritkaságként található itt-ott, s melyek fölött a szintén tar gerincek s azoknak eget verő merev ormai még borzadalmasabb, de bizonyos tekintetben fenséges látványt nyujtanak. A keleti lejtők már menedekesebbek s erdők, kivéven a csúcsokat, melyek ezen az oldalon is csaknem kivétel nélkül kopaszok és szakadékosak. Nevezetesebb magaslatok ebben a láncolatban: a Vratnik, Vaganski vrh (5563', vagyis az egészben legmagasabb), a Szt.-Berdo, Ranjac, Mira, Veliki Crnopaz, Velebitska Plješivica stb. Alkotó részeit tekintve, a Velebit is általában mész- és kréta képződéskből áll itt-ott palával és közzénnet keverve. Barlangok

nagy számmal vannak benne. A keleti hegycsúcsok tornyosulnak föl benne. A nyugoti lejtői ennek is általában kopár és roppant törmelékes sziklákból állanak, a keleti lejtőket azonban csaknem megszakadás nélküli rengeteg erdőségek borítják. Kiválóbb magaslatok e vonalban a Viši-Baba (a Kis-Kapellában, a plitvicei tavak fölött), a Togleđa, Orovac, Kamenita gorica, Supatov vrh, Ozeblin (5244'), Goja Plješivica (5217'), Kremen, Brezovac-Čardag, Čmernica és Popinski-Čardag stb. A Plješivicából a Supatov bérc táján egy mellék ág is hajlik ki, a Troverhi, mely észak felé húzódva, a plitvicei tavak közelében ismét visszavolvad a főláncolatba, melylyel a Korenica patak keskeny s aránylag termékeny völgykatlanát zárja közre. A két főhegycsúcs között sok alacsonyabb, de szintén köves és nagybárá kopár hegylánc hálózta be, mindenfelé kisebb-nagyobb zárt völgyeket és fensíkokat fogva közre sziklafalaikkal, melyek folyóvizet sem ki, sem be nem eresztenek. E benföldi hegyek közül említendőbbek: a Skamnica, mely a kerület északi határán képez parkányt s egyszerűen összekötő vonalat a Velebit és a Kis-Kapella közt. Kiválóbb bércek ebben a Rapain és Klanac a Vratniktől keletre. Csaknem párhuzamos ezzel a Tuliba-hegy, mely a Gacka és Lika völgye közt húzódik dél-keletnek, s aztán az ész.-kel., illetőleg északnak haladó Foinča és Turjansko kopár hegyláncolat által a Kis-Kapellával lép összeköttetésbe. Az ezek által közrezárt trapéz alakú tágas völgy (a Gacka völgye 1500' közép magassággal) egyike a kerület legszebb és leghasználhatóbb vidékeinek. A Foinčából délkeleti irányban ágazik ki a Vrbačka staza hegylánc (2800' közép magassággal), mely az átellenes Velebittel a kerület legnagyobb (4 □ mfd) rónáját, a Lika tojásdás s 1800' közép magasságu völgyét fogja közre. A Vrbačka stazában legkiválóbb hegytömeg a Limbovo-hegy Gospić városától északkeletre. Ezen láncolat megal Kamenita gorica között van e kerület harmadik nagy térsége, a Krbava völgye köves, homokos talajjal s 2200'-nyi közép magassággal. A nyár itten a legforróbb s az ősz és tavasz a legviharosabb. A többi kisebb hegyek részint ezeknek, részint a főláncolatoknak egymást keresztező szeles folytatásai. Teljesen kifejldött völgy az egész kerületben nincs egy sem,

kivéven az Unna szép és termékeny völgyét a Plješivica keleti lábánál, csakhogy ebből igen kis rész tartozik ide. Vízben ez a kerület már domborzati viszonyainál fogva sem bővítködéhetik. Folyó vizei általában föld alá tűnő rövid patakok, kivéven az Unnát, meg a Zarmagnát, melyeknek csupán legfelső folyása tartozik ide. A saját (eltűnő) folyók közt legjelentékenyebbek a Gacka több mellékpatakokkal Otočac mellett; a Lika az Oterica, Takalca, Glamosnica és Jadova nagyobb mellékpatakokkal, a Ričica, a Bukovca, a Krbava és a Korenica. A Gacka és Lika dél felől északnak foly s állítólag a Velebit alatt átbujva Zenggen alúl Szt.-György falu mellett egyesülten ömlenek a tengerbe. Álló vizei között legjelentékenyebbek a gyönyörű környezetű plitvicei tavak (Otočactól keletre), melyekből a Korana folyó ered. E tavak számszerint 13-an vannak s fokozatosan esvén egymás fölött, vizüket szebbnél szebb zuhatagokkal öntik egymásba. Az utolsó zuhatagból támad aztán a Korana. A kisebb tavak között legkiválóbbak a Konjsko és a Crno Otočac közelében, melyek azonban nyáron rendszeren kiszáradnak. Leghatalmasabb vize a tenger, mely Zenggtől kezdve egészen Pago sziget déli végének irányig mossa a határát. De mi haszna! A Velebit óriási szikla-gátja egy felől alig enged csak halászfaluk számára is helyet a tenger szélén, másfelől pedig úgy elzárja a benföldet a közlekedés leghatalmasabb elemétől, a tengertől, hogy ha Karlopagotól keletre az ostariai kapu s azon át Gospić felé egy járható országút nem volna, alig mondhatná el ez a kerület, hogy neki tengersé van. A partfejldés végfogytig a lehető legszegényesebb. A karlopagoi egyetlen kikötőn kívül még jóra való rév is csak egy-kettő van az egész hosszú partvonalon. Az éghajlat a szélességi viszonyokkal majdnem fordított arányban áll. A földrajzi szélességet tekintve ugyanis e kerületnek akár olasz éghajlata lehetne, tényleg azonban oly zordon, sőt hideg itt az éghajlat, mint sehhol a Határörvidéken egybűt. Ehhez járul a hőmérséklet gyakori és szélsőséges váltakozása s a viharok nagy mérvű uralkodása. A legmelegebb és leghidegebb hónap (jul. és jan.) közép hőmérséke + 18 és - 4. C° közt váltakozik Gospićben; de ugyanott a legalacsonyabb hőmérséklet - 20 C°-ra is le szokott süllyedni; míg a nyár kivált a Krbava völgyében gyakran türehtetlenül forró. Eső itt köze-

pes mennyiségben jár s leginkább tavasszal és ősszel esik; hó azonban annál több, s a magasabb bérceken nem ritkán ott éri az új hó a régit. Uralkodó szelek itt is a bóra és a sirocco. Az éghajlat zordonsága dél felé nőttön nő annyira, hogy míg Zengg környékén szegényesen ugyan, de mégis megterem a mandola, füge, olajfa és borostyán: addig Karlopago környékén már a fatenyészet is megszűnik a szabadban, sőt pl. a varjútövis, mely Fiume táján egészen közönséges, itt már hirmondóul sem fordul elő. A föld általában köves, kavicsos és homokos levén, általában terméketlen; csupán a Gacka, Korenica, Krbava és Zermagna völgye képez aránylagos kivételt. A Lika völgye kicsiben egész Sahára köröskörül rettentő szirtfalakkal, melyeken belül csak egyes oázok hirdetik, hogy 'itt sem halt még ki egészen a földből az éltető erő. A nép nagy szorgalommal miveli a kevés földet, hanem itt ez a szorgalom a lakosságnak tízed részét sem láthatja el élelemmel. Termékei közt első helyen áll s majdnem egyetlen fontosságú a tömérdék fa; gabnamút, kukoricát, hajdinát, krumplit, hüvelyes veteményeket stb. csak gyér mennyiségben termesztnek, úgy szintén bort és gyümölcsöt is (legtöbbet a Gacka völgyén). Az erdőségen kívül legbővebben van legelő. A Zermagna völgyén (Zermániában) állítólag sikeres próbákat tettek a gyapotszerjével is. Az állattenyésztés aránylag jelentékeny. Tenyésztnek itt lovat (török fajtát), szarvamarhát (bosnyák fajtát), juhót, kecskét, sertést, szamarat, őszvért és házi szárnyasokat szép számmal. Itt-ott méh- és selyembogártenyésztést is üznek. Az ásványország haszonra való és mészkövön kívül kevés, de szép fehér márványt (Starigrad) és kőszelet szolgáltat. Az ipar itt igen kezdetleges, úgy szintén a kereskedelem is, kivéve a karlopagoi tengeri és az Unna menti határkereskedést. Utjai közül legfontosabb az otačac-gospicé-zermániai, mely az egész kerületen végig fut a Velebittel párhuzamosan s ennek két szárnyvonala, u. n. a gospicé-karlopagoi, meg a szt.-rochobrovazzoi. Távirói összeköttetése van. A lakosság csaknem tisztán szláv eredetű (szerb, morlák, hercegovac, horvát, uskok stb.) Vallásra nézve a lakosok részint görög-keletiek, részint róm. katolikusok. A népnévelés igen kezdetleges, a népiskolák összes száma 72. Van itt egy önálló hatóságú város és négyszázhetvennél több (önálló és kapcsolt) község. — A

kerület székhelye Gospić. Emlitendőbb helységek:

Gospić mvs. és a kerület székhelye Karlopagotól keletre a Lika patak völgyében, a Takalca patak m. (1842' magasban) 1556 l., róm. kath. és gör.-keleti templommal. Van itt törvényszék, járásbírótság, főhadparancsnokság, adó- és táviróhivatal. Barom-, juh- és méhtenyésztése nem jelentéktelen. Karlopago felé elég élénk forgalma van. Vásárait nagy vidék látogatja. Határának mivelhető része igen csekély. **Zabica** falu Gospić szomszédjában ugyanazon patak m. 212 l. **Kaniža** a fu. Gospićon alul az országút m. 703 l., kik barmot, juhót és méhet tenyésztnek. **Debelobrdó** falu amattól nyugotra 362 l. s várrommal. **Smiljan** fu. amannak szomszédjában 2362 l., r. kath. és gör.-kel. templommal s nagy, eedős bércecs határral, melyen sok marhát, juhót, kecskét, szamarat és méhet tenyésztnek. **Trnovac** fu. Debelobrdon alul 1074 l., r. kath. templommal s nagy határral. **Ostra** fu. amattól délkeletre az országút m. 383 l. A szomszédjában van **Novi** fu. a Takalca patak m. 858 l., r. kath. templommal, jelentékeny erdős határral, meg egy várrommal. **Divošelo** fu. amazon alul 1988 l., görög-kei. templommal s igen nagy határral, melyben sok erdő és legelő van. **Rizvanusa** fu. a Takalca patak m. s a Mirabérc alatt 254 l. **Brušani** fu. amattól nyugotra a Takalca és az országút m. 707 l., r. kath. templommal, barom- és juhtenyésztéssel s átvitelt kereskedéssel. **Ostari** a fu. a Velebitnek hn. nyergénél (3033' magasban) amattól észak-nyugotra a gospicé-karlopagoi országút m. 234 l., r. kath. templommal s igen vad környékkel. **Konjsko** fu. a Velebit nyugoti kopár lejtőjén az országút m. 342 l. s egy várrommal. **Karlopago** (v. Carlobago) önálló hatóságú tengeri város az elsőbitől nyugotra a tenger partján egy kis, de szép öböl háttérében 712 l., r. kath. templommal, polgári iskolával, járásbíróssággal, posta- és táviróhivatallal s első osztályú mellékvámhivatallal. Kereskedelme (kivált borral, mizzei s gyarmatárúkkal), kikötője, valamint hajózása és halászata eléggé jelentékeny. Határában csak 9 holdnyi mivelhető föld van. Hegyei kietlenek, de kárpótlásul igen szép kilátása nyílik a tengerre s annak közeli szigeteire. **Stanište** fu. Karlopagotól északra a tengerparton 193 l., révvél és halászzattal. **Kučište** fu. amattól keletre a

1241. megpunta agyvasag (cim. gacsar). A fangepan el, kile 1244. kapolt, em' jeger epit
kesek; Fran. Zigmund, 1461. hus' p'ol' ezel halalt. de er ma 1467. megpint, onkor a nep
a f'ort eloi menchillu' kanyd'ent. S'od'is p'unka' ma ar. 1543. keglek'et'et'et'et'et'et'
m'erte itt a s'ont'it. 1649. a rang'el' el'p'og'at'van a f'ort' el'ol' d'ol'v'ant'at'at'at'at'at'
getett helyet, hely'it'eni' k'ard'it'el' egy 3 t'or'v'at'at'at'at'at'at'at'at'at'at'at'at'at'at'
"la" t'or'v'at'
er a v'ed. m'eh'et'
1663. in. -K'oleben' C'atur' ei' V'ital, all'it'at'
szag'ut' m. e'g'ez'en' O'to'ac' sz'om'sz'ed'j'ab'an' 343
343

Velesit-hegységben 550 l. s barom-, juh-
és kecsketenyésztéssel. Ledenik falu
amazon túl, a Velesit keleti lejtőjén 280
l. Cesarica fu. Stanistetől ész.-nyu-
gotra, a tengerparton 582 l., rórn. kath.
templommal, révvel, halászzattal, méh-
és selyembogártenyésztéssel s igen nagy ha-
tárral. Prizna fu. amazon felül a ten-
gerparton 536 l., r. kath. templommal s
révvel és halászzattal. Jablanac falu
Priznától ész.-nyugotra, a tengerparton
901 l., r. kath. templommal, postahiva-
tallal, révvel és halászzattal. Stinica
falu amattól keletre, a Velesit oldalán
1106 l. s barom- és juhtenyésztéssel. Por-
to-Stinica kis révhely Jablanac
felül. Starigrad fu. főlebb északra, a
tengerparton 933 l., r. kath. templommal,
révvel, halászzattal és fehér márvány-bá-
nyával. Klada fu. amazon felül 527 l.,
révvel és halászzattal. Lukovo fu. odább
északra 632 l., rórnai kath. templommal,
méhtenyésztéssel, révvel és halászzattal.
Volarica falu amattól ész.-keletre, a
Velesitben 877 l. s barom- és juhtenyészté-
téssel. Biljevine fu. amazon felül 229
l. Sveti-Juraj (v. Szt.-György) falu
amattól észak-nyugotra, a tengerparton
632 l., r. kath. templommal, postahiva-
tallal, révvel és halászzattal. Közéleben
egy jelentékeny patak bukkan ki a hegy
alól s ömlik a tengerbe. Azt tartják róla,
hogy az a Gacka és Ljka patakok egye-
sült folytatása lenne. Stolica falu az
előbbtől ész.-keletre, a Velesitben 535
l. Draga fu. amattól északra s Zeng-
hez és a tengerhez közel 181 l. s r. kath.
templommal. Fölötte emelkedik a Vrat-
nik-hegy, a Velesit-hegyláncolat kiinduló
pontja. Vratnik fu. a hn. hegy alatt,
közel az előbbihez 120 l. Melnice fu.
a Rapain hegy alatt, amattól délkeletre
863 l., r. kath. templommal, jelentékeny
erdőséggel s barom-, juh- és kecsketenyé-
sztéssel. Brlog fu. amattól kelet felé,
a Skamnica-hegység alatt 1969 l., gör-
kel. és r. kath. templommal, postahiva-
tallal, jelentékeny erdős határral, barom-,
juh- és kecsketenyésztéssel. Ezen falu mel-
lett tűnik el egy sziklaodúban a Gacka
patak. Dubrava kis falu amannak
szomszédjában a Gacka patak m. Közé-
leben van egy Drenov-Klanac nevű vár-
rom. Szerb-Kompolje fu. Brlogtól
délre az Otočaca vivő országút m. 927 l.
s jelentékeny határral. Horvát-Kom-
polje alább ugyanazon útbán 1005 l.,
r. kath. templommal s egy Cirgvina nevű
várossal. Poljica fu. szintén az or-

235 l. s némi gabnatermesztéssel. Svica
gornja fu. amattól nyugotra 490 l., glomna
gör.-kel. templommal, gabna-, kukorica-
termesztés- és barontenyésztéssel. Svica
dolnja fu. az előbbin alul 333 l., r. kath.
templommal, nagy erdőséggel s je-
lentékeny kiterjedésű gabna- és kukorica-
földekkel. Gyümölcse is szépen terem
Barok és juhtenyésztése jövedelmes. Po-
nore fu. az előbbiektől nyugotra 854 l.,
nagy erdős határral, fűrészmalommal, fa-
üzlettel s barom- és juhtenyésztéssel.
Krasno fu. amattól délnyugotra, távol
a hegyek közt 1165 l., r. kath. templom-
mal s némi barom-, öszvér- és juhtenyész-
téssel. A lakosok élénk kereskedést foly-
tatnak egy felől a tenger, más felől a ke-
rület belseje felé. Kuterovo fu. amattól
keletre, a Tuliba-hegyek alatt s közel
a Lika folyót elnyelő szikla odúhoz. Van
841 l., r. kath. temploma, jelentékeny
bérce, erdős határa s állattenyésztése.
Sumešćica fu. Otočac szomszédjában
172 l., fűrészmalommal s gabna és kuko-
ricatermesztéssel. Otočac fu. a Gacka
folyócska szép völgyében, Zenggtől dél-
keletre s mintegy 4 mfdnyire. Van 452 l.
r. kath. temploma, két vára (egyik rom-
ladozó félben), több fűrészmalma, deszka-,
léc- és zsindelykereskedése stb. Van itt
katonai főparancsnokság, járásbíróság,
adó-, posta- és táviróhivatal. Határa cse-
kely, de eléggé termékeny. Közél vannak
ide a Kjnsko és Crno tavak. Staroselo
fu. Otočactól északra a Gacka m. 423 l.,
fűrészmalommal s jelentékeny és szép ha-
tárral, melyben bor és gyümölcs is terem.
Škare fu. amattól keletre egy erdős, kö-
sziklás hegyoldalon 904 l., gör.-kel. templ.
s barom- és juhtenyésztéssel. Glavače
fu. amazon felül a Skamnica-hegy aljában
552 l. s jelentékeny erdős határral. Da-
bar fu. amattól északra a Skamnica és
Kis-Kapella közötti Ozmanjović-polje ne-
vű medencszerű fensíkon 2270 l., gör.-
kel. és r. kath. templommal, igen nagy
erdős határral, faüzlettel és állattenyész-
téssel. Közéleben egy jelentékeny tó van.
Doljanj fu. Škarától délkeletre a Gac-
ka egyik mellékpatakja m. 1287 l., gör.-
kel. templommal s nagy erdős határral.
Rudopolje falu amattól keletre, a
Kis-Kapella alatt 571 l. s jelentékeny ha-
tárral. Dugidol fu. amattól délny-
gotra 259 l. Prozor fu. a Gacka patak
és az otočac-gospíci országút m. 1270 l.,
r. kath. templommal, várossal és jelen-
tékeny határral. Čovići fu. amattól ke-

8) Ubbina. Iref romoltan hevenő várdt a tömököl 1460 elfoglaltak, a cor-
 variái püspök védecegyhárdát elhamvatották, kőveit a vái köviteicher hóf.
 nálván fel. A védeceghárdnak romjai egy helyid lejtőrezen (Calauron) tá-
 hatóks mellette egy füllán egy tőrel "örökösny nyomori körelében van
 "Iveti Grob" rend sár, hova, mint rend Márdt rírdhor (?), a ref egy
 kor fűm rárndvokati. A harmincas eiebben eplendörkird egyfer
 még misedel ott egy fakafalvánban. Nem mege lók, alle egy meced, me
 blyt kövök búcsúrok még 1800. (a francia uralkom idején) is fölkeresek. —
 Könyveleim több tömök Kula (Laldis) romjai. Ubbinát 1689 ben
 Herbfelken tőrel foglalta rípa.

9) Mutitica körelében az Ivanov-Verben egy villafalva mindk
 90 m. magasán bevágott barlang, mnek ablakverni nyitái
 régi falarkat nyomai mutatja. A cricum is váromok
 dittezenek.

10) Sojane, a földeset baltorati Loucareva Pecsina n. barlanggal,
 minjárt a falu végén.

11) Gracas határában G. Knerovich váriak eiebelly rom-
 jai. (mh. 1787.) E a kath. templom mellett a Gradina-ma-
 gurlaton, mely nyfelé a Resnik hegygel áll öpeltőttázeiben,
 váromok láshatók. — 1739. a tömököl e helyet elpün-
 titották. A váman kiind a Crni-Verh-hegy alást
 egy kereszt van glagol felíráttal. (Fras: Carlstädte
 Militärgrænze. 1899. l.)

12) Stikada. A Rírdice hírdárdt sáncolavol nyomai.

4) 1789. máj. 27. *Fröblich ervevél* 1500 *emverrel* a 10,000 *forintból* 500 -al *levagott.*
 5) 1801. emellé, de a 1804-től 1809. végéig *Körellen* *elhaggti* *török* *val* *romjai* s 1788-ból *felvehet* *adványok.*
 6) Innen *politik* *mlatogabni* *de* 1788. *mezpünt* s *egy* *időben* 70 *talból* *álló* *g. n. e.* *zárs* *rothjark.*

954 l., gör.-kel. templ. s nagy erdős határ-
 r a n i k f u. amattól északra m. 559 l.
 V a g a n f u. amattól délre 232 l. C r j e
 f u. a Ričice patak m., a gospić-gračaci or-
 szágútban 1094 l. s nagy erdős határral.
 S m o k r i c i e f u. Crjetól északra 557 l. R i -
 č i c e k i s f u. a hn. patak s az országút
 m., ^{a káth. templom mellett} amazon alul 1757 l. s a da falu
 odább az országút m. 2295 l. s nagy ha-
 tárral. G r a c f u. az országút s a Vrel-
 lo-Bukovac patak m. a Veliki-Crnopaz
 bérc aljában 1936 l., gör.-kel. és r. kath.
 templommal, járásbíróssággal, adó-, pos-
 ta- és táviróhivatallal. Határa nagy és
 szép, de legnagyobb részt erdős hegység-
 ből áll, mely némi faiparon kívül legfő-
 lebb némi barom- és juhtenyésztést en-
 ged meg; a völgyes rész azonban a gab-
 naneműeket, kukoricát s gyümölcsöt is
 megtermi.¹⁾ T o r n g a j falu Gačactól
 északra a Bukovec patak m. 1172 l. s
 eléggé jó határral. D e r i n g a j f u. amat-
 tól keletre, a Bočinica patak m. 649 lakos-
 sal. K i a n i f u. amazon alul 735 l. G r a b
 f u. Gračactól délkeletre a Veliki-Crnopaz-
 hegy alatt az országútban 774 l. s igen
 nagy s erdős határral. P o p i n a falu a
 szép Zermagna (Zermagna-völgy) északi
 végén, amattól délkeletre az országút m.
 s a Popinski-Čardag alatt 1586 l., gör.-
 kel. templommal, nagy erdővel s barom-,
 juh- és sertésenyésztéssel. Itt végződik a
 Velebit-hegylánc s kezdődik annak átél-
 lenében a Plješivica-hegylánc. V r e d o
 f u. amattól délre, a Zermagna-völgy leg-
 tágasabb és legszebb táján 1231 l. s igen
 nagy határral, melynek hegyes részeit
 roppant erdőség borítja, völgyes részei-
 ben pedig a gabnaneműek, kukorica, hü-
 velyes vetemények és zöldségfélék szépen
 megteremnek. Itt tettek sikeres próbát a
 gyapotszerjével is. Barom-, ló-, juh- és
 sertésenyésztése, valamint Dalmácia felé
 üzött kereskedése jelentékeny. K o m f u.
 alább a Zermagna-völgyén 693 l. s nagy
 és jó határral. Innen délre látható a Z e r -
 nigrad nevű várróm. P a l a n k a falu a
 Zermagna m. 190 l. s kath. templommal.
 K u s a c a kerület legdélibb faluja a Zer-
 magna m., a dalmát határon 47 l. P r i -
 b u d i c f u. amattól észak-keletre 427 l.²⁾
 Z e r m a n j a (vagy Zermania) f u. a hn.
 völgy keleti oldalán 376 l., gör.-kel. templ.,
 postahivat., s jó határral. D r e n o v a c
 f u. a kerület legdélekelebbi szögletében,
 a Dalmáciába siető Batisnica patak m.
 (a Krka mellékpatakja) 143 l. s határke-
 reskedéssel. T i s k o v a c f u. amazon fe-
 lül, a török határ m. 179 l. K a l d r m a

f u. amattól északra, a török határ m. 256
 l. D u g o p o l j e f u. még főleg a határ-
 szélén 215 l. O s r e d k i f u. amattól ész-
 nyugotra, az Unna folyó egyik mellékpata-
 kja m. 581 l., gör.-kel. templommal s
 jó határral. S r b f u. amazon felül 1041
 l., gör.-kel. templommal s másod osztá-
 lyú vám- meg postahivatallal. Határke-
 reskedése élénk. Határa termékeny. Van
 kalugyer zárdája s határerdője.³⁾ O m š i c a
 f u. innen nyugotra, a Črnućica-hegy nyu-
 goti aljában 575 lakossal s nagy határral.
 Z a k l o p a c f u. a Brezovac-hegy keleti
 aljában s az Unna folyó forrásvidékén
 377 l. D o l j a n i f u. közel az Unnához
 1796 l., gör.-kel. templommal jelentékeny
 határral s határkereskedéssel.⁴⁾ Grabova-
 Unna nevű erdője van az Unna mellett.
 D o b r o s e l o falu amattól nyugotra, a
 Brezovac-hegy alatt 1206 l., görög-keleti
 templommal s barom- és sertésenyészté-
 séssel.⁵⁾ A l s ó - L a p a c f u. a Plješivica-
 hegység alján 1523 l., gör.-kel. templom-
 mal, postahivatallal s barom-, ló- és ser-
 tésenyésztéssel.⁶⁾ B o r i č e v a c f u. amat-
 tól ész.-keletre 901 l., s róm. kath. tem-
 plommal.⁷⁾ O r a s v a c f u. amattól é.-ny.,
 a Plješivica-hegység alján 850 l. s állandó
 őrséggel. F e l s ő - L a p a c falu amazon
 felül 872 l. s igen nagy erdős határral.
 D n o p o l j e f u. főleg észak felé 1080
 l. s barom-, juh- és sertésenyésztéssel.
 N e b l u j e f u. amattól északra, a Trovri-
 hegy alatt s a török határ m. 1089 l.,
 gör.-kel. templommal s határkereskedéssel
 O n d i c f u. a Krbava-völgy déli szegélyén,
 Gračactól északra 471 l. s jelentékeny ha-
 tárral. M u t i l i c f u. amazon felül 1293
 l., gör.-kel. templommal s nagy határral,
 melyben sok az erdő és legelő.⁸⁾ C o j l u k
 f u. amattól ész.-nyugotra 201 l. U d b i -
 n a f u. Krbava patak m. 1340 l., r. kath.
 templommal, járásbíróssággal, postahiva-
 taltal s nagy és jó határral, melyben egy
 naggyobbrenu
 várróm látható.⁹⁾ Szomszédos vele B u k o -
 v a c f u. 167 l. R e h i c f u. a Krbava m.
 234 l. s kukoricatermesztéssel.¹⁰⁾ J o s a n e
 falu főleg észak-nyugotra, a Krkavához, a Supa-
 tov hegy alatt 1699 l., r. kath. templ., s
 igen nagy, erdős határral, mely bort s
 gyümölcsöt is terem.¹¹⁾ M e k i n j a r f u.
 Ubđinatól ész.-nyugotra 1041 l., gör.-kel.
 templommal s ló- és baromtenyésztéssel,
 Podlpać f u. amazon felül 1832 l., r.
 kath. templommal, nagy erdős határral s
 egy várrómmal.¹²⁾ T o l i c f u. 367 l. P i š a c
 f u. közel a Krbavához 775 l. s gyümölcs-
 termesztéssel. S v r a c k o v o s e l o falu
 amattól nyugotra 838 l. s nagy erdőség-
 s

1) 1869 -ben a völgybe a borsodélyi Rakovnicai-völgy egyik völgyén vélel az ottlévő ellenjavító rom. 2) Perljevo, közelében jó módos
 templom romjai. 3) Körellen a Radičevonica-Gradina vár romjai. 1788. aug. 21. Kovacsencics ötnagy 600 embellal áll a
 törökökön győzött. 4) Körellen a patakban álló Obblajac eddicium romai castrum. 5) faluban történeti emlékek, mely
 1869 déli részben. A környéken a barlangfalakok nyomai is.

4) mellette még...
 egy 390 holdnyi...
 tartó Albániáig...
 barlang s fölötté magy...
 meg valál 346 melyből 1683...
 románai...
 Merkin nevű...
 Salamonie falu az előbbtől...
 Bunić fu. a Krbava m...
 a Limbovo-hegy alatt 1738 l., gör.-kel...
 templommal, postahivatallal s igen nagy...
 Krbavica fu. amazon felül, az...
 a Orovac-hegy alján 1176 l., gör.-kel. tem...
 amattól nyugotra 321 l. Cank...
 fu. amazon felül 736 l. s róm. kath. tem...
 a Kloro-plommal. Trnovac fu. amattól észak...
 hegy-kelet, a Pogleda-hegy alján 701 l. s gör...
 keleti templommal. Turjanski fu...
 amazon felül 916 l. Priboj fu. amattól...
 ész.-keletre 1075 l. Innen ész.-nyugot...
 felé van Plitvice népes telep, melytől...
 a Kis-Kapella keleti aljában s vele szom...
 szedságban levő gyönyörű tavak vették a...
 nevéket. Petrovoseo fu. amazon...
 felül, az ész.-keleti határon 2112 l., gör...
 1684. levontak varai...
 kel. templommal, postahivatallal, nagy...
 határral s élénk kereskedelemmel. Bal...
 jevac fu. amattól délkeletre, a török ha...
 táron 763 l. s határerőddel. Zavalje fu...
 alább szintén a határon, Bihaćcsal átél...
 lenben 671 l., r. kath. templommal, ha...
 tárerőddel, első osztályú mellékvám- s...
 azonkívül posta- és táviróhivatallal. Ha...
 tárkereskedése legfontosabb ezen a ré...
 szon. Korenica fu. amattól nyugot...
 felé 4607 l., gör.-kel. és róm. kath. tem...
 plommal, járásbíróssággal, postahivatall...
 al s nagy határral. Ennek a lakosai is...
 élénk kereskedést űznek. Bilopolje fu...
 amazon alul 2107 l., gör.-kel. tem...
 plommal s Grabušić nevű hegyi tele...
 ppelel, hol várrom is van. Skočaj falu...
 Zavaljen alul a határon 858 l. s határke...
 reskedéssel. Melinovac szintén határ...
 széli fu. amazon alul 258 l. Debelobardo,

III.

Dalmácia.

Dalmácia az osztr.-magyar monarchiának legdélibb, s illetőleg a magyar birodalomnak legdélnyugotibb tartománya a Balkán felszigetnek észak-nyugati szélén az ész. szél. $42^{\circ} 10'$ és $44^{\circ} 10'$ -e, meg a kel. hossz. $32^{\circ} 48'$ és $36^{\circ} 38'$ -e között. Az egész egy 60 mfdnél hosszabb keskeny partszegély, mely hegyes háromszög alakjában fut le a Határörvidék déli szélétől egészen Albániáig, a skutarii tó környékeig. Határolják észak felől a Határörvidék lika-otočaci kerülete, keletről Törökország (Török-Horvátország, Hercegovina, Montenegro és Albania) dél és délnyugot felől pedig az adriai tenger, melyben egyszersmind a parttól csekély távra egy hosszú szigetláncolat húzódik alá felé a száraz mellett s képez ezzel együtt úgy physikai, valamint politikai tekintetben is egy egészet. Az ezen határok közé szorult terület legszélesebb északon a Velebit hegylánc és a spalatói öböl közén (10—6 mfd); ez öblön alul azonban hirtelen megkeskenyedik annyira, hogy kivált dél felé néhol $\frac{1}{4}$ mfdnél sem szélesebb. Egészben véve szárazai és szigeti részekből áll; de a száraz rész maga is három külön darabra van szakasztva a török terület által, mely Ragusán felül (Kleknél) és alul (a cattaroi öböl bejáratánál a Sutorina nevű völgy által) egészen a tengerig nyomul ki, bár igen csekély ($1-\frac{1}{2}$ mfdnyi) szélességben. E három darab közül az északi és legnagyobb volt a hozzá tartozó szigetekkel együtt a tulajdonképeni régi Dalmácia; a középső az egykori ragusai köztársaság területe; a legdélibb s legkisebb (cattarói) darab pedig hajdan Albániához tartozott s olykor ma is osztrák Albánia név-